

चांदोबा

एप्रिल १९९४

लहान मुलांचे आरोग्य
जतन करणारे
'घरकुल'

टॉन्सिल्सच्या विकारांवर

ऑन-टॉन्सिल

सर्व वयोगटासाठी

होमिओ लॅबोरेटरीज्

सी-१, सोना उद्योग, अखेरी (पु), मुंबई ६९
फोन ८३२ ७२९५ / ८३४ ००८१

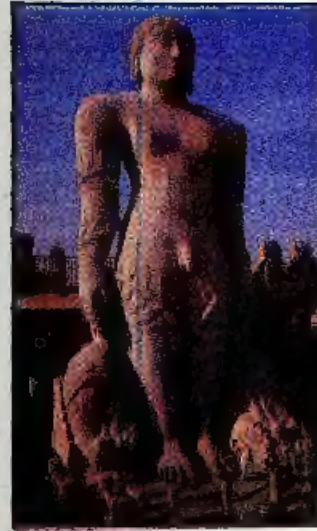
अति

विरोध यातम्या

महामस्तकाभिषेक

कुंभमेळा व गोदावरी पुष्कर प्रमाणेच वाहुवलीचा महामस्तकाभिषेकही दर बारा वर्षांनी साजरा
क्या जातो. कर्नाटकात हातून चिल्ला आहे. या जिल्ह्यात श्वषणवेळपोळा नावाचे सुप्रसिद्ध स्थान
आहे. तेथील रत्नगिरी नावाच्या महाजल ही वाहुवलीची मूर्ती आहे. एकाच पिळेत फोरलेही ही मूर्ती
जगातील सर्वात उंच मूर्ती आहे. इतकी सन १८९ मध्ये या मूर्तीची प्रतिष्ठापना झाली. विसाव्या शतकात
सात वेळा-१९००, १९१०, १९२३, १९४०, १९५३, १९६७ आणि १९८१ मध्ये हे महामस्तकाभिषेक
साजरे झाले. या शताब्दीतला शेवटचा, आणि आठवा अभिषेक १९ डिसेंबरला मोठ्या वाटावाटात साजरा
झाला. प्रतिभेच्या प्रतिष्ठापनेनंतरच्या या २५ व्या महामस्तकाभिषेकात असंख्य भक्तांनी भाग घेतला.
महोत्सवाच्या अवसंस्कारांनी योजना जुन्या स्वरूपात केली गेली. शुभ वखत, षड अंग राशीप्रमाणे बारा
वर्षांच्या मृदातील कडी कडी घोडा फार फरक होतोच.

जोवील तीर्थकर्णपैकी वर्धमान महावीर हा शेवटचा तीर्थंकर होय. त्याने जैनमताची स्थापना केली.
पहिला तीर्थंकर आदिनाथ ऋषभदेव हा राजा होता. त्याने इहलोकातील समस्त वंशनांचा त्याग केला

अणि शापला ज्येष्ठ पुत्र भरत याला अश्वमेधेचे राजपद
सोपवले आणि छाकटा पुत्र महावीर शाला पोदावपूर
राज्य दिले. परन्तु भरतच्या मनात आपल्या बाबाबेटी
राज्य इच्छापण्याचा विचार आला. वाहुवलीने त्याला
विरोध दर्शविला. दोन्ही भवांच्या बैसात युद्ध सुरू
होणार, इतक्यात त्यांच्या मन्त्रांनी दोन्ही भावांना
समजावून सांगितले की या अयंकर युद्धात अपार
प्राणहानी होणार आहे. शोषणाही मन्त्रांचे म्हणणे
घटले अने त्यांनी निश्चित केले की युद्ध दोन
सैन्यांच्यात न होता, त्या दोघांच्यातच भयोपित राहील
अणि दोघांनी आपसात लढून, कोण बलवान आहे
अणि कुणाचा विजय झालाच हे ठरवावे. दोघां मध्ये
मुष्टियुद्ध, जलयुद्ध आणि मल्लयुद्ध झाले. तीन्ही युद्धात
भरतच पराजित झाला. वाहुवलीने आपल्या घेन्ही
हातांनी धरून त्याला अचलने आला तो त्याला
जमिनीवर आपटणार, तोच काही विचाराने
तो अकस्मात थांबला. त्याचा राग आता थामते झाला
होता! नोध आणि सर्व यामुळे आपल्या भावाचे फिती
नयदिपक्षित पतन झाले हे सत्य ही समजून चुकल्या
अन् त्याच्या मनात ज्ञानोदय झाला. सांसारिक

मोहोत्सवत त्याला वेगळ्या आले, आणि आपल्या राज्यासाठी त्यास करून तो निघाला.

भरतालाही आपल्या कुडीबद्दल परचाताप झाला. संसारत्याग न करण्याबद्दल त्याने आपल्या भावाची खूप विनवणी केली. परंतु बाह्यलीने तिकडे दुर्लक्ष केले अन् दुःखसंस्कार करून निघा व आहार यांचाही त्यास करून महिनोन्महिने व्यायानेच त्याने घेर तपस्या केली. त्याच्या चारही बाजूंना लुडुने जुगवली, जेवण त्याच्या हातापांखावर पसरले. भरत पुन्हा एकदा भावाकडे जाऊन त्याला म्हणाला, "हे कसण कोणीही तुझं नाही अन् कोणी माझही नाही." पण बाह्यलीवर त्याला काहीच परिणाम झाला नाही त्याच्या निश्चय बदलला नाही. यानंतर काही काळाने बाह्यलीला मोक्ष मिळाला. भरताने आपल्या भावाची एक सुवर्णप्रतिमा बनवली आणि पौदानपुरमध्ये तिची प्रतिष्ठापना केली.

बहाण्या शतकास गंगावंशातील द्वितीय राजमल्लच्या संस्थानात चामुंडराय नावाना प्रधानमन्त्री आणि सेनाधिपती होता. त्याची आई कल्लजदेवी हिला बाह्यलीची सुवर्णप्रतिमा पहावची इच्छा झाली, ती आपला पुत्र आणि आचार्य जैनतसेन यांना बरोबर घेऊन पौदानपुरकडे निघाली. वाटेत चन्द्रगिरी व इन्द्रगिरी नावांच्या दोन पर्वतांमधील जागेत त्यांची मुक्काम केला. त्या रात्री तिच्यांना एकच स्वप्न दिसले. स्वप्नात साक्षात् कुष्मांडिनी देवी फुट झाली आणि म्हणाली, "तुम्हाला पौदानपुरात सुवर्ण प्रतिमा पहायला मिळणार नाही. चन्द्रगिरी वर जुंघे राहून वक्षिपेकडे इन्द्रगिरीवर एक सुवर्णवाण सोडा." दुसऱ्या दिवशी शातःकाळी चामुंडरायाने वाण सोडली. ती जिथे पडली, तिथे त्यांना बाह्यलीची आकृती दिसली.

चामुंडरायाने नंतर मूर्ति निर्माण करण्यासाठी शिल्पकारांना बोलावून घेतले. अरिष्टनेमी नावाच्या शिल्पकाराच्या नेतृत्वाखाली बाह्यलीची एक अद्भुत मूर्ति निर्माण केली गेली. ही मूर्ति एकाच अर्थात शिळेत कोरलेली आहे. ९८१ साली १३ मार्च रोजी इन्द्रगिरीवर या मूर्तीची प्रतिष्ठापना होऊन स्वतः चामुंडरायाने तिचा प्रतिष्ठा पद्मभक्तवर्धनपेक्ष केला. चामुंडरायाना पद्मानपची गोम (मुंदर) असे म्हणत असत; म्हणून या बाह्यलीच्या प्रतिमेला गोमटेश्वर असे नाव पडले.

ही मूर्ति अतुराभिमुख असून तिची बुंची ५७ फूट आहे. या प्रतिमेच्या जेष्ठ्यावर पसरलेले बधुर, वंशीर हास्य पादुस मुख डोणार नाही असा माणूस विरळाच. असे वाटते की हा बाह्यली जगाला शान्ति व अहिंसेचा संदेश देत आहे. जैनमत अहिंसेचा पुरस्कार करते आणि जगाला आपल्या मत्वाचा बोध करते. या प्रतिमेच्या शिमावळ एक छोटासा तलाव आहे. त्यालाच सनदीत 'चोळगोळा' असे म्हणतात. सर्वांगांनी प्रमाणबद्ध अशी, अत्यंत जागरुकतेने निर्माण केलेल्या कलेचा नमुना म्हणजेच ही मूर्ति.

अभिषेकाची पद्धत

पूजेचा कार्यक्रम पंधरा दिवस अगोदर सुरू होत असला, तरी प्रत्यक्ष अभिषेक पूर्ण होण्यास फक्त सहा तांचाच मागतात. प्रथम मूर्तीला अुसाच्या रत्नाने, दुघाने व अुसाच्या मुळाला रत्नाने अभिषेक केला जातो. नंतर मूर्तीच्या पावसांजवळील तलावातील पवित्र जलाने १००८ कलश भरले जातात. भक्तजन हे कलश अुचलून आणतात व नंतर त्या पाण्याने अभिषेक करतात. यानंतर तीन प्रकारची चंदने व जिल्ले फुलांची चतुर्काभिषेक केला जातो. सर्वसंगपरित्याग केलेल्या यत्नात त्याला अशा बाह्यलीची पूजा अष्ट प्रकारच्या फलफुलांनी केली जाते.

संगीतपुरीत अगदी नावालाही कोणी संगीतज्ञ नव्हता. संगीताची चांगे विकणाराचे एकच एक दुकान माव होते तेथे; अन् त्यामुळेच गावाचे नाव "संगीतपुरी" असे पडले होते. वीणा, बासरी, मुदंग आदि सर्व चांगे तेथे मिळू शकत असत. इतकी उत्तम चांगे अन्यत्र कोठे शोधून ही सापडत नसत.

त्या दुकानाच्या मालकाचे नाव होते रामावतार. तो आवा म्हातारा. साऱ्यामुळे, त्याचा मुक्ता मुरलीच अतिशय दुकान चालवत असे.

संगीतपुरीपासून कोसभर अंतरावर गुळगुळीत असे डोंगर होते. संगीतवाद्यांसाठी आवश्यक अशी सगळी तेथे आसपास उपलब्ध होई. महिन्यातून एकदा मुरली एक बैलगाडी व काही मजूर घेऊन तेथे जाई. तेथे तो मजुरांकरवी एकावे झाड तोडवून त्याचे वाद्य बनवत असे. त्याच्या दुकानातील

वाद्यांना खूपच मागणी असे. आसपासच्या गावाचे सर्व लोक वाद्यखरेदीसाठी मुरलीकडेच येत असत.

त्या राज्याची राजकुमारी चारुलता हिने सागवान लाकडापासून बनवलेली उत्तम प्रकारची एक वीणा खरीदण्यासाठी आपला माणूस या दुकानात पाठवला.

"माझ्याकडे भाता अशा प्रकारची वीणा तयार नाहीच. पण दहा दिवसात तशी वीणा बनवून मी स्वतःच घेऊन येतो असे राजकुमारींना खंग, यासाठी मला जंगलात जाऊन एक विशेष प्रकारचे लाकूड शोधून आणजे पाहिजे." असे सांगून मुरलीने त्या माणसाला परत पाठवले.

वीणेसाठी आवश्यक असे सागाचे लाकूड आणण्यासाठी मुरली दुसऱ्या दिवशी प्रत्या सकाळीच एक मजूर बरोबर घेऊन त्या पहाडाकडे गेला. अनेक वृक्षांचे त्याने अत्यंत

चौकिल्या वाप

वारकाईने निरीक्षण केले, परन्तु खूप रंगीतूनही त्याला योग्य असे अत्तम सांगवणाचे शाश आढळले.

दुपारी मुरली आणि मजुराने आपले जेवण बुरकले आणि पुन्हा ते दोघे सांगवार वृक्षाच्या शोधात निघाले. बऱ्याच शोधाशोधी नंतर एका झऱ्याकडी त्यांना सामनाचा एक मजबूत असा वृक्ष दिसला. मुरलीने त्या वृक्षाचे नीट परीक्षण केल्यावर त्याला तो आपल्या अुपयोगाचा वाटला. तरीही झाडाच्या फांद्या इतक्या दाट का अशी शंका त्याच्या मनात आलीच. आता मजुराने आपले काम सुरू करण्यासाठी कुन्हाड अुचलली. तो आता वृक्षावर आपली कुन्हाड मारणार. इतक्यात तेथे एक आवाज अुठला, "वाब,

माझं निवासस्थान असं नष्ट करू नकोस!" आवाज एका स्त्रीचा होता. दुसऱ्याच क्षणी एक यक्षिणी त्यांच्या समोर प्रकट झाली. ती विसायला फार सुंदर होती.

मुरारी व मजूर तिला पाहून भीतीने थरथरू लागले. तेव्हा यक्षिणी म्हणाली, "ही माझी रहायची जागा आहे. नऱ्याच वषापासून मी इथे मोठ्या सुखाने रहात जालेय. तुम्हाला हे शाश तोडायची काय गरज पडली हे फळू शकेल मला? ते न तोडताच तुमने काम होईल असं मी काही करू शकेन."

यक्षिणी रागावलेली नाहीय हे मुरलीच्या लक्षात आले. ती खूपच शांतपणे बोलत होती. तेव्हा स्वतःला संयर करून घेयनि तो यक्षिणीला म्हणाला. "एक वीणा बनवून घ्यायचं मी राजकुमारीला कबूल केलंय. त्यासाठी आवश्यक असा आणखी एकदा वृक्ष इथे नसल्यामुळे हाच वृक्षवा असं मी ठरवलं."

मुरलीच्या या खोलण्यावर रागावून यक्षिणी म्हणाली, "फक्त एक वीणा बनवायला तुम्हा काय फक्त मासंन काड सापडलं होय?" अतं असे बोलताबोलताय तिने आपले हात पसरचे.

क्षणभरातच तिच्या पसरलेल्या हातांवर एक अद्भुत अशी वीणा दिसू लागली. तिला अघेभघे मील्यवान असे हिरे जडवलेले होते.

अवाक होऊन मुरली ती वीणा पहातच राहिला! तेव्हा ती यक्षिणी त्याला म्हणाली,

"ही वीणा मोठी महिमायुगी आहे. सा रे ग म सुढा माहित नसलेली व्यक्ती ही ही वीणा वाजवू शकेल. हिच्या समोर असून देवी वरस्वतीचं अद्भुतपूर्वक आल केलं तर मनात वसलेला कोणताही राग ती व्यक्ती वाजवू शकेल! वीणेच्या तारांवर तुसता हात फिरवला की पुरे! पण ही, दोन राग मात्र वसे आहेत, की जे नीट विचारपूर्वकच वाजवण्याला हवेत. मोहनराग वाजवला, तर वाजपगास ज्या स्त्रीचं स्मरण करेल, ती त्याला वश होईल, त्याच्यावर प्रेम करू लागेल. आणि वरुणराग वाजवला, तर मुसळधार पावस पडेल. एक गोष्ट नीट लक्षात ठेव-हा वृक्ष जिवन्त असेपर्यंत मी इथे राहीन; अन् मी इथे असेपर्यंतच वीणेचा हा महिमा, ही शक्ती, कायम राहील. मी

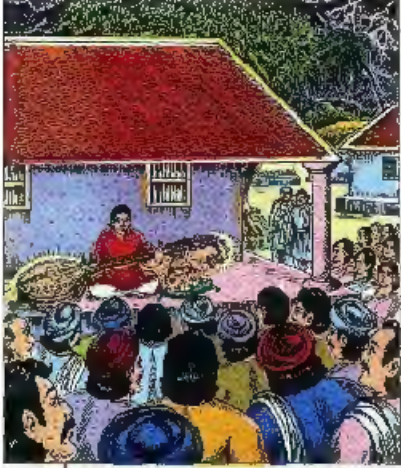
सांगितलेक हे सर्व कायम सक्तात ठेव. हं, आता चे ही वीणा." ती अजब वीणा मुरलीच्या हाती सोपवून यक्षिणी अंतर्धान पावली.

मुरलीच्या कधी मनातही आले नव्हते, की एक दिवस अशी अद्भुत वीणा वापल्याला प्राप्त होईल! त्याच्या आनन्दाला पारावार बुरला नाही. त्याच्या मनात आले की, आपण मनात आणले तर या वीणेच्या साह्याने खुद्द राजकुमारी चारुलतेशी विवाहसुद्धा करू शकू.

मुरली वसत्या स्वप्नात रंग जसताणाच मजुराने त्याला सावध करत म्हटले, "मानक, वाता सूर्य बुडायच्या वेतात आहे. आपण आपल्या घराकडे निघावं हे बरं"

मुरली आपल्या स्वप्नातून जागा होऊन मजुराला म्हणाला, "ठीक आहे, चल निघू

या. पण तीट ऐकून घे—या वीणेबद्दल कृणाशी, कधी काही बोलू नकोस.”

पण आपल्या घरी पोचल्याबरोबर मजुराने बायकोला त्या वीणेबद्दल सर्व काही सांगितले. त्याने तिला 'इतर कोणाकडे वाच्यता न करण्याबद्दलही' वज्रवले. पण बायकांच्या तोंडात कधी तील भिजलाय? तिने ते रहस्य अन्यत्र ओकलेच. आणि सकल अजाडता-बुजाडता ती गोष्ट आगीसारखी गावभर पसरली.

मुरली सकाळी सोपेतून जुठटोय न जुठटोय तोच, त्याच्या घरापुढे मोठी गर्दी जमलेली होती! एकाद्या बुत्सवात माग घ्यायला आल्यासारखी ती गर्दी भासत होती. का आणि कसे हे चढले असावे—हे मुरलीने

लगेच ताडले. गर्दीतली माणसे त्या अद्भुत वीणेच्या तारा एकदा झंकावून दाखवायला त्याला आग्रह करू लागली.

असल्या भाकडकथांवर विश्वास नसणारा एकतरुण तर पुढे येऊन आल्हातून देखू लागला की, "बुरशीर कसला? आपली महिमांमयी वीणा वाजवून आपल्या राजकुमारी चारुलतेबाईच विवाह कर ना; म्हणजे भविष्यात तुंच आपल्या देशाचा राजाही बनशील."

त्याच्या या नेष्टेमुळे मुरली मनोमन रागावला. त्याचे सांगणे खरे करून दाखवण्यासाठी त्याने आत जाऊन यक्षिणीने दिलेली वीणा बाहेर आणली. आपल्या घरासमोरच्या चौथऱ्यावर तो पद्यास्त घालून बसला आणि थोडा वेळ डोळे मिटून देवी सरस्वतीचे स्मरण करून ध्यान लावले.

पार्श्व्या संवत्साराबरोबर राजकुमारी चारुलतेने आपल्यावर प्रेम करणे असे मनात आणून त्याने रागाचे स्मरण केले. नन्तर त्याने सोड्या मुदतेने वीणेच्या तारा छेडल्या आणि जेवता तद्रूप होऊन वीणावादन ऐकू लागली!

अकस्मात वातावरणात बदल झाला! आकाश काळ्या दगानी भरून आले आणि विजेच्या जोरदार कडकडाट सावा. जनतेबरोबरच मुरलीही एकदम धावून गेला, कारण आता कुठे त्याच्या अज्ञात आले की, आपण बुक केलीच! मोहनरागाऐवजी त्याने वरूणरागाचे स्मरण केले होते, अन्

परिणामतः पाऊस सुरू झाला होता! पण माता कस्य उपयोग? बाण तर हातून सुटून गेला होता! पाऊस वाढतच राहिला!

"करे! ग्रीष्मकाला हा पाऊस कसा?" असे म्हणत लोक आपापल्या घरांच्या आश्रयाना धावले.

आकाशात पुन्हा एकदा डोळे दिपवणारी वीज चमकली अन् दूरवर कुठे तरी वीज पडल्याचा आवाज झाला. 'आपण हा काय अनर्थ केला!' असे मुरलीच्या मनात आले. अकस्मात आपल्या हाताना कसल्यासा कोमल स्पर्श होत असल्याचे त्याला जाणवले. त्याने पाहिले तो वीणेच्या जागी एक अजस्र साप फुत्कारत होता! गयकीपत होऊन मुरली घोराने किंवाळून पटकन अद्भुत जुमा राहिला.

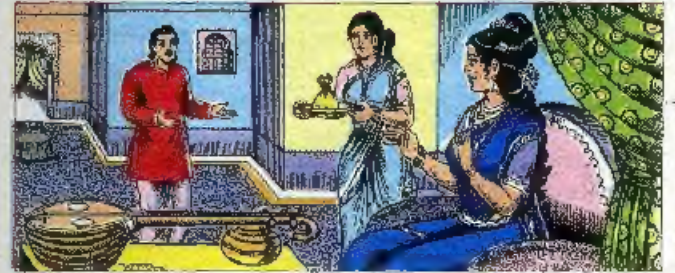
सापाने आपली फणा वसवून एकदा मुरलीकडे निरखून पाहिले! ज्ञानवृत्तीन चौथऱ्यावरून खाली झुतरून वेगाने आकाशात झेप घेऊन तो अद्भुत झाला!

घरासमोर एकत्र झालेल्या गर्दीचा कोलाहल ऐकून मुरलीचा पिता रामावतार

बाहेर आलेला होता. मुलाकडून त्याला सारी हकिकत समजली. तो मुरलीला म्हणाला, "मुरली, तुझी बागणुक आपल्या वृत्तीच्या, धर्माच्या अगदी जुलट शास्त्री! आपल्यावर हा कधी न जाणाय बाग बाहे. इमून पुढे का होईना, पण या अनुभववाचून बोध घेऊन सद्ब्यवहार करत जा. व्यर्थ मोहात पडून स्वतःला कमीकित करून घेऊ नकोस. लोक तुला हसतील, असं काम कधीही करू नकोस. आजच जाऊन जुतम सांगवान शोधून राजकुमारीसाठी वीणा बनव." असाच बराच उपदेश त्याने मुलाला केला.

मुरली सांगाचे लाकूड आणायला गेला, तेव्हा त्याला असे दिसून आले की, यक्षिणीचा निवास असलेले ते सांगवानाचे झाडच वीज पडल्याने जळून गेले होते!

पुन्हा सोड्या कष्टाने आणखी एक सांगवान वृक्ष शोधून मुरलीने एका महिन्याच्या आत राजकुमारीसाठी एक सुंदर वीणा बनवली आणि स्वतः राजवाड्यात जाऊन तिच्या अर्पण केली.

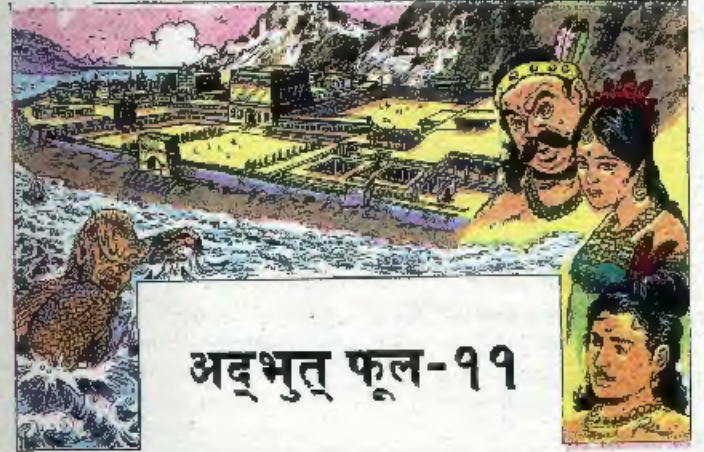

योध्यांचा योद्धा

महाधराचा कृतकीर्तीने हेलापुरीपर जाक्रमण करून 'हात राखवून अवसर' करून घेतले. पराजित होऊन तो भयंकर बसमीही झाला. बिजयी होण्याचा सैन्यापती व अन्य योध्यांना बोलावून हेलापुरीच्या राजाने त्यांना अनेकानेक वशिष्टे दिली.

त्यापैकी यशी एक बातमी कळली की वीरबाहु नावाच्या सैनिकाने रणक्षेत्रात अतुल पराक्रम केला. त्याने म्हणे हत्थापटून अधिक शत्रूसैनिकांचे शरपाय मोडून टाकले होते! प्रामाण्याने हे सचबले तेव्हा त्यांनी वीरबाहुचा सत्कार केला. त्याच्या यदुत्साह अवगणित हार पावले आणि त्याची विरजमूक काढली गेली. त्याच्या पक्षांपर गाणी गाऊन ते लोक नाचलेही. जनतेच्या या अपार आदरप्रदर्शनामुळे आनंदवेली वीरबाहु जेव्हा झोतत होता, तेव्हा त्या गर्दीतल्या एका माणसाने त्याला विचारले, "वीरबाहु, अरे तू शत्रूसैनिकांची खोकी न घुसवता फक्त हातपायच का बरं कापून काढबस?"

वीरबाहुने आपल्या मिश्रीवर ताव देत बरास विचार केला, आणि तो भुत्तरला, "अल तराी तजीच कडे मिळाली? त्या सैन्याची खोकी तर अगोदरच कुणीतरी घुसवलेली होती!"

अद्भुत फूल-११

(नागपुरीच्या राजाने ठरवले की दलपती नागसिंहच्या मेहुल्याकडली वगळी सैनिक भुतुंगनरोबर घडवावे; म्हणजे राखली ग्राम्याला मारण्यासाठी ते त्याला मदत करतील. त्याच रात्री वरहरीवरील प्रांतातून परतलेल्या जगसिंहाशी सेनाधिपती वीरसिंहने भुतुंगचा परिचयही करून दिला. पहाडी कबिलाचा नायक काबुईही तिथे आला आणि त्याने राजा व सेनाधिपतीला आपल्या घरी ठेवलेली सवायि फुलेही गहरीरी साल्याचे वाचपी संघितली.)

—१६

"काही 'शराब्दी फूल' तुमच्या घरी सुरक्षित ठेवल्याबद्दल भुतुंगने बोलण्याच्या बोधात नागसिंहला सांगितले होते. तुला काय वाटतं, त्या फुलांची चोरीही नागसिंहनेच केली असावी?" सेनाधिपतीने काबुईला विचारले.

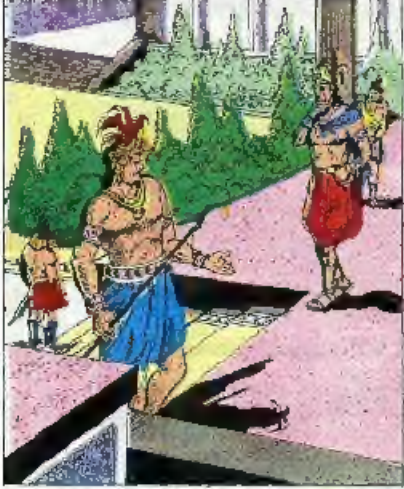
अचभर काबुई विचारात पडला अन् तत्पर म्हणाला, "नागसिंहच्या मनात वगळी कारस्थान करायचं असलंच, तरी मला हे

कळत नाही, की त्याला या फुलांचा काय उपयोग होणार आहे? शेवटी त्या फुलांचा त्याच्या कारस्थानाशी काय संबंध?"

"तुझा या विचार मलाही बरोबर वाटतोय. शताब्दी फुलांशिवाय भुतुंग आपल्या कामासाठी निवून शकत नाही. तेव्हा तोपर्यंत तुही राजधानीत राहिलास तर बरं होईल." सेनाधिपतीने सुचवले.

काबुई भुतुंगच्या निवासस्थानाकडे गेला.

चांगवेळ

एकने राजा महेंद्रसिंग आणि सेनाधिपती यांच्याशी झालेले मोनगे अतुंगला सांगितले. दुसऱ्या दिवशी दुपारी एक शिपाई आपल्याबरोबर दोन आदिवासी तरुणींना घेवून त्यांच्याकडे आसा आणि म्हणाला, "काबुई, आपण तुमची मुलगी आहोत असं म्हणत एक मुलगी तुम्हाला भेटायला इच्छे जालेली आहे."

काबुई त्या सोलीबाहेर जाला. "चित्रा, तू इथे?" तो तिला अकस्मात तिथे पाहून आश्चर्यात पडला होता, पण त्याला चित्राही वाटत असल्याने त्याच्या चेहऱ्यावर हिसत होते. "तुझ्या आईला काही झालंय का?"

"नाही बाबा, आई ठीक आहे." चित्रा उत्तरली. पण ती खूपच अतुंगित झालेली

दिसत होती.

"मग इथं का आलीस तू?" काबुई आता अगदी अताबीळ झाला होता.

चित्रा त्याच्या अगदी जवळ जाऊन फुलवृत्त्या जाबजात म्हणाली, "आम्हाला ती फुलं सापडलीत!"

"म्हणजे 'शास्त्री फुलांचे गुच्छ' असं म्हणायचंय तुला?" काबुईच्या विचारण्यात अविश्वास दिसत होता.

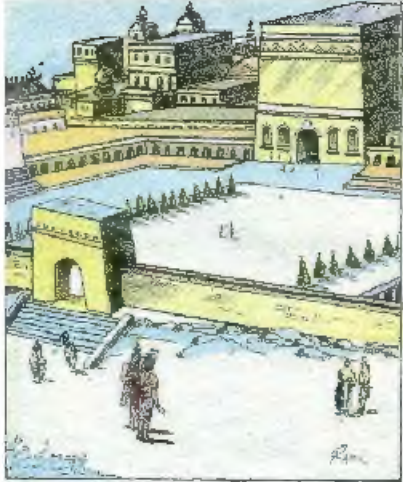
त्याच्या बेटी अतुंग आतून येऊन काबुईजवळ बुधा राहिल्याने चित्राच्या लक्षात आले. "नेहमीप्रमाणे आज सकाळी आम्ही समुद्रकिनारी बेलो होतो अन् यांची नीक तिथे जपडी पडलेली आम्हाला दिसली, जाला ती जरा मोठ्याने बोलू लागली होती.

"अन् तिच्या जवळ शास्त्री फुलांचे गुच्छ जपवून ठेवल्यासारखे आढळले आम्हाला! कोणीतरी ती होई दोनवा समुद्राकडे ओढून नेली असल्याच्या खुणा तेथे कुमटलेल्या होत्या, जणू काही त्या व्यक्तीला होडीतून जायचे असावे. पण नंतर त्या व्यक्तीचा विचार बदलला असावा; अन् नंतर फुलं पाण्यात बाहून जाऊ नयेत म्हणून बोट ओपडी केली असावी. तिने बहुधा त्या फुलांसह पळून जायचा प्रयत्न केला असावा." अतुंगकडे पाहत ती खेपटचे वाकव सहेतुफणे बोलली.

"नाही चित्रा, अतुंग तर रात्री माझा बरोबरच होता. अर्ब, पण जाता ती फुलं कुठं आहेत ते सांग." काबुईने विचारले.

"तिथेच, समुद्रतटावर ठेवलेल्या नावेतच

आहेत. हा शुभसमाचार सांगायलाच तर आपल्या मैत्रिणीसह मी स्वतः इथे आलेय." चित्रा म्हणाली.

मोट्या प्रेमाने आपल्या कन्येच्या खांद्यावर थोपटत काबुई म्हणाला, "चित्रा, तू ज्ञानव केलंस. आता तुम्ही कोणी इथेच थांबा. आम्ही ही बातमी सेनापतींना देऊन येतो." वनसर अतुंगकडे बघून ती म्हणाला, "बल, निघू या."

त्यांच्याबरोबर चालत अतुंगने विचारले, "आपली शताब्दी फुलं मिळाली? तुमची मुलगी काय म्हणत होती?"

मुलीने खगितलेली सारी हकिकत काबुईने अतुंगला सांगितली. फुले मिळाल्याचे ऐकून अतुंगला अपार हर्ष झाला. ती फुले घेऊन

कोणी बरं नावेतून निघून जायचा प्रयत्न केला असेन? काबुईने अतुंग विचार करू लागला. नागसिंहनेच तो केला असेल, तर यात त्याचा काय बुद्धि असावा? जसे विचार करत करतच तो काबुईसह सेनापतीच्या महालाजवळ पोचला. त्यांना पत्रातच सेनापतीने विचारले, "काय झालं?"

काबुईने सगळी हकिकत साचून सांगितली.

"शाबास! हा शुभसमाचार आपणारे सैनिक कुठे बाहेत?" सेनापतीने विचारले.

"अहं! सैनिकांनी नव्हे, आपल्या मुलीचं-चित्राचं-ही बातमी सांगितलीय." काबुई म्हणाला.

"चाबलेंच केलंस! आता त्या फुलांच्या रक्षणाची व्यवस्था करायला हवी ताबडतोब! मी आपल्या काही सैनिकांना पाठवतो सिकडे. चला आता आगोदर ही बातमी महाराजांना देऊ या!" ते तिथेही राक्षसहालाकडे निघाले.

त्यांच्याकडून हकिकत ऐकून राजा संतुष्ट झाला. ती म्हणाला, "बरं झालं, आता निश्चिन्त झालो मी. सेनापती, आता ती फुलं राक्षसप्राण्यापर्यंत पोचवायला बुरशीर लवो. काबुई बोल, तुम्हा काय विचार आहे?" अतुंग अतुंगकडे बघून विचारले, "कॅव्ह निघायं असं वाटतंय?"

"महाराज, आता बगदी तबडतोब झटवत तरी निघायची तयारी आहे माझी!" अतुंग बलाबळाच झाला होता.

जुधे राहून अतुंगच्या खांद्यावर हात ठेवून

राजा म्हणाला, "शाबास, तुझ्यासारखे वीर म्हणजे राज्याची बघोव संपत्तीच म्हटली पाहिजे. परत फिरताना आमच्या राज्यात तक्की घेऊन जा बरं का!" नंतर तो पुन्हा सेनापतीला म्हणाला, "अतुंगला गरज असणाऱ्या सान्ना वस्तूंची सोय करा. मी आताच जाऊन 'शताब्दी फुल' सापडल्याची सुवार्ता मल्लिकार्जुन सांगतो." अतुंग राजा महात्मात निघून गेला.

राजभवनामाहेर येऊन सेनापतीने ताबडतोब घेऊन भेटण्याबद्दल नागसिंहला निरोप पाठवला.

नागसिंह थोड्या वेळाने तेथे आला. सेनापती, काबुई व अतुंग यांना एकत्र पाहून तो चमकलाच. स्वतःवर ताबा मिळवत त्याने सेनापतीला प्रणाम केला.

"अतुंग आजच प्रवासाला निघत आहे. तुम्ही स्वतः काही सैनिक घेऊन त्याच्या रक्षणासाठी बरोबर जायचं आहे. ही महाराजांची आज्ञा आहे." सेनापतीच्या बोलण्यात कटुता होती.

"पण ती 'शताब्दी फुल' ही बरोबर न्यायची आहेत ना?" नागसिंहने विचारले.

"होय. हा प्रवासच ती फुलं राक्षसीप्राण्यापर्यंत घेऊन आपल्यासाठी तर आहे. आज संक्षमाकाळपर्यंत तुम्ही समुद्रकिनारी जा. हावकाऱ्या सधल्या रस्त्याने समुद्रात जा, आणि पुढे नावेत बसून यात्रा सुरू करा. तुमच्या मागोमाग दोन नावातून आपले सैनिक असतील अतुंग

बाकीची सारी कामं अतुंगच्या देखरेखीखाली केली जातील." सेनापतीने सांगितले.

"मग फुल?" नागसिंह पुढे काही बोलणार होता; पण ती बोलता बोलता एकदम थांबला.

"मी तर एकदा सांगून चुकलोय की सर्व तयारी झालेली आहे. फक्त तुमचं निघणंय बाकी आहे." सेनापती दृढपणे म्हणाला.

"जशी आपली आज्ञा!" म्हणत तो सरकून तेथून निघून गेला.

जो गेल्यानंतर सेनापती अतुंगला म्हणाला, "फुलं चोरीला गेल्याची बातमी नागसिंहला कळली असावी. पण आता या गोष्टीवर टीका करायला वेळ नाहीय. तो एकदाच काही त्या राक्षसाशी जडत देऊ

शकणार नाही. सॅव्ह तुला त्रास व्हायची शक्यता आहे. खूप साबध रहायला हवं तुला. अन् मुख्यतः त्याच्याबद्दल सजग रहा.

अतुंग विनयाने म्हणाला, "ही सूचना कायम लक्षात ठेवीन मी."

सेनापती काबुईला म्हणाला, "तुम्ही अतुंगसह समुद्रकिनऱ्या पर्यन्त जाऊन त्याला निरोप द्या."

"जशी आशा!" म्हणून काबुई अतुंगसह अशिथिल-गृहाकडे गेला. काबुईने त्यांची वाटे पहात असलेल्या चिवाला सन गोष्टी सांगितल्या.

ते पोचल्यानंतर थोड्या वेळाने नागसिंह तेथे आला. सर्वजण मिळून समुद्रकिनारी गेले. वाटेत नागसिंहने तोंडातून अवाक्षरही

काढले नाही. त्याच्या बॅहऱ्यावर काळजी व नापसन्दी स्पष्ट दिसत होती.

ते सर्वजण तेथे पोचल्याबरोबर सैनिकांनी स्वागतादाखल इलनायकला प्रणाम केला. तीन तावा तयार ठेवण्यात आल्या होत्या. एक नावेत 'राताब्दी फूल' ठेवलेली होती. ती नुकतीच बुमलल्यासारखी ठाजी दिसत होती अन् त्यांचा सुगंधही आसमन्तात दारबळत होता. 'आपण ज्या नावेतून आलो तीच ही नाव आहे' असे अतुंगने ओळखले. आपल्या कमरेला बांधलेल्या घेसीत लपवून ठेवलेली रोपे त्याने हळूच सग्रांची तबूर चुकवून चिवाच्या हाती सोपवली. अन् संकेतानेच 'ती आपल्या घरी नीट संभाळून ठेवायला' सुचवले.

चित्रा घैली हाती घेवून व्याकुळ नवेंरने त्याच्याकडे पाहू लागली.

सोबत ठेवलेली शताब्दी फुले पहताच नागसिंहला उत्साह आला. त्याचा चिन्वित चेहरा अमनन्दित दिसू लागला. आता 'निघायला अशीर का?' अशा आशयाने तो अतुंगकडे पाहू लागला. काबुईने त्याचा आशय जाणून म्हटले "ब्रंधान पसरण्यापूर्वीच निषणं श्रेयस्कर होईल. की वागितलेचं सगळं नीट लक्षात ठेव. आपल्या देशी जाण्यापूर्वी इकडे नक्की येऊन आ." इतके बोलून त्याने अतुंगचा निरोप घेतला.

त्याला प्रणाम करून अतुंग नावेकडे निघाला. नागसिंह अगोदरच नावेत जाऊन बसला होता. सैनिकांनी त्यांची नाव पाण्यात ढकलली. आणि पाठोपाठ बाकीच्या नौकरीही

निघाल्या.

"ही फुलं राक्षसी प्राण्यांच्या जवळ नेऊन सोडली की तो माणिक्यपुरीकडे येणार नाही. ते तुला कसं माहीत?" नागसिंहचा कर्कश्य आवाज ऐकून अतुंगने डोळे जुपलून एकवार त्याच्याकडे न्याहाळून पाहिले.

नागसिंह कोठाने त्याच्याकडेच पहात होता.

"या फुलांच्या आकर्षणानेच राक्षसप्राणी माणिक्यपुरीकडे आला होता. आता बाम्ही अशी व्यवस्था केलीय की आता तिथे राताब्दी फूल बीषधालाही सापडणार नाही. ती सगळी फुलं बांधून मी बरोबर घेऊन आलोय, पुढील शंभर वर्षं तरी ती पुन्हा बुमलण्याचा प्रश्न शुद्ध भवत नाही. आमच्याकडच्या वडीलघाण्यांचा असा विश्वास आहे की आता तो राक्षस माणिक्यपुरीत प्रवेश करणार नाही." अतुंगने मनावर काबू ठेवत त्याला समजवायचा प्रयत्न केला.

"म्हणेज याचा अर्थ असा की ही फुलं दाखवून तू राक्षसांशी तह करू शकशील. मी म्हणतो ते बरोबर आहे न?" नागसिंहने छद्मीपणे विचारले.

"राक्षसप्राण्यांशी तह? तुम्हाला म्हणायचंय काय? त्याच्याजवळ जाऊन बोलणं तरी शक्य आहे का? त्याला कस आपली भाषा येत असेल! अन् वाता माव्या शंकरं निरसन कर, की शोबदी त्या राक्षसांशी तुलं कम तरी काय वाहे?" आश्चर्याने अतुंगने त्याला सरळ प्रश्न केला.

"खूपच महत्वाचं कम आहे त्याच्याशी

माहं. राजवाडा, राणी मुख्य म्हणजे राजकन्या या सगळ्यांचा निकाल लाबायचा आहे. हे सारं करण्यासाठी मला त्या राक्षसाचं साह्य हवं." नागसिंहने आपला बुद्देश अगदी स्पष्ट सांगितला.

अतुंगला असे कटले, की आपण कोण भयानक प्राण्यांशीच बोलत आहोत. राक्षसी प्राण्याने त्या फुलांसाठी हाहाकार बुडवला, तर हा नरराक्षस स्वतःच्या स्वार्थासाठी त्याहुनही भयंकर काहीतरी करायला अद्युक्त झालेला आहे!

"ती तर भली माणसं आहेत, अन् तुमची नातेवाईक आहेत. त्यांचा नाश करायला का टपला आहात तुम्ही?" अतुंगने विचारले.

"मला मागपुरीचा राजा बनायचंय. यास्या

वा बेतान जे अडकले आणतोल, मधे वेतील, त्या सर्वांचाच मी रायनाट करीन. ते कार्य पुरे करीपर्यंत ना कोणी माझे कन्धुवाचवक बाहेल, ना कोणी भुगे-सोयरे आहेत. माझ्या हृदयात त्या कोणाचाच स्थान नाही. त्यांच्याकडून माझा ममता प्रेय नाही, गुंथ्याचाच नाही. तुही माझ्या बंदेन माझ्या प्रयत्न केलास, तर तुलाही याकून टाकायला मी मागेपुढे पहाणार नाहीं.” आयली मूठ आवळत नागसिंहने आपला दृष्ट हेत जाहीर केला. त्याच्या वेहऱ्यावर कुंठा स्पष्ट दिसत होती.

“तू माझाही नाश करशील काय? माणिक्यपुरीहून कड्यानं आणिललीं फुलं तुझ्या गुण्यागोमाठी मी खासच देणार नाहीं. अन् त्यामुळे राजपरिवाराचं नुकसान होईल, असं काहीही मी करू देणार नाही.” अर्तुंगने परसडपणे सांगून टाकले. त्याच्या बोलण्यावर पृथ्वी होती.

“तू दिव्यत रहिवास, तर ना तुझ्या नकाशचा प्रश्न?” असो म्हणत नागसिंह

जागचा कुठला अन् त्याने अर्तुंगला नाकेबाहेर टाकवून दिले. अर्तुंग समुद्रात पडला अन् नंतर त्याचा काही पत्ताच लागला नाही. नंतर नागसिंहने शिष्यांच्या भावेकडे आपली पाह बघवली. आपल्या नाकेतली रहस्याची फुले त्याने दुःखऱ्या नाकेत टाकली अन् तोही त्याच नाकेत जाऊन असला.

समुद्रात पडलेला अर्तुंग इतक्याच पोहू लागला. आपले डोळे त्याने पाण्यावर काढून पाहिले. सर्वत्र अंधार पसरलेला होता. अचानक त्याच्या हाती कसलीशी वस्तु लागली. त्याने नीट चाचपून पाहिल्यावर लक्षात आले की ती एक नाइच आहे! बऱ्याच प्रयत्नांने ती उघट करून तो त्यात आऊन बसला. त्यात अडेकवून डेढवेसी दोन वनहीही त्याच मिळाली. त्याला अंधुक प्रकाशात एक बाजूथ कुंभ कुंभ खडकी दिसले. “सताय्ही कुंभ” वाकून राजासारी सामना करणं मधील जाहे, हे जाणून तो त्या खडकाच्या दिशेने निघाला.

-ऊमश-

रंगनाथचे इरादे

विक्रमराजा पुन्हा एकदा त्या आश्रमकडे गेला. शीब खाद्यावर जाडवे टाकले आणि तो स्वयंश्रमानी वट बासू लागला. तेव्हा वेताळ बोलू लागला, “हे राजा, मला तर हे कळत नाहीये की तुला स्वयंश्रम काही सोच होणार जाहे की दुसऱ्याच कोणाचा? कारण मला जसं साहीत जाते की काही निस्वार्थी माणसं, काही मोनक्या लोकांसाठीच तबके, तर आदी विरर्षक अशा लोकांसाठीही त्याच कारागारां भुमे टाकतात. परिस्थितीबद्दल ते विरर्षक लोकही काहीकधी सुधारतात. नीतिमार्गाचं अवलंबन करतात. माझ्या या विधानाचं एक जलन्त बुदाहरण आहे.”

वेताळ गोष्ट सांगू लागला. -

रंगनाथ हा रायपुरमधला एक बडा असामी. खरं तर रंगनाथ दुसऱ्यांच्या कमी येवतशींची भाणूस बघता. ‘उलट बापल्याकडे पैसांच्याला लोभने,’ ‘एखाद्याचं नुकसान करणं हे चितकं बाईट, चितकं

वेताळ-कथा

दुसऱ्या कणाच भन करायला जायही वारंदाच। खर म्हणजे प्रत्येकान आपापला काम फक्त करान अशा प्रकारे जगण्यानेच शान्ति जाभते स्वतःचं भन होतं त्याचगेबरच जगाचंही कल्याण साधतं ”

रंगनाथचं हें विचार ऐकून ऐकून गाववाल्यांची परोपकार बुद्धीच नाहीशी जाली

अशात एकदा गावात एक साधू आला लोकान तो सांगू लागला, "दुसऱ्यासाठी जगण्यातच जीवनाची सार्थकता असते असा मागुल इतलोकातच नव्हे, तर परलोकातही सुखी होतो ' साधू आपल्या विद्याप्रीत्यर्थ काही बुद्धाहरणही घेई

हळूहळू गाववाल्यांवर त्या साधूचा प्रभाव

पडू लागला

त्या गावात वीरदास नावाचा एक तरुण रहात असे घर पडल्यामुळे त्याखाली सापडून त्याचे आईकाम त्याच्या लहानपणीच मरून गेले, अन् त्या अपघातात तो स्वतः लागला होऊन बसला. लोंबा वीरदास भीक मागून आपली अुपजीविका करी, धर्मदास हा वीरदासचा नानेवाईक असल्याने त्याला आपल्या घरातच ठेवून घ्यायचा आपला विचार धर्मदासने रंगनाथच्या कानांवर घातला

"वीरदासला आपल्या घरात ठेवून घेऊन तुमतेच त्याचं पासनपोषण करत राहिलास तर तो आठशी बनून जाईल मध्या निशान तो भीक मागून तरी आपलं पोट भरतोय त्यानं कुणावर ओझं बवून राहू नये तो माझ्या घरात राहील मी त्याला वाभूच्या दोपण्या आणि तट्ट्या करायचं काम शिकवीन त्याच्या नस्तु आपने शाबबासे खरेदी करतील काही अरल्या तर त्या शहरात घेऊन जाऊन विकून घेईल तो झाली ना मदत त्याला? ' रंगनाथनं विचारलं

धर्मदासला रंगनाथचा विचार पटला त्याने वीरदासला त्याच्याकडे पाठवत दिले रंगनाथच्या बायकोला नवऱ्याचं हे कृत्य मुलीच आवडलं नाही रंगनाथ तिला समजावत म्हणाला "हा बांबूच्या वस्तूंचा व्यापार किती फायद्याचा आहे हे तुला काळत नाहीये गावचं मगळे लोक त्या आपल्याकडूनच खरेदी करतील न? त्यामुळे बनणान्या वस्तूंचे काय करायचं हा प्रश्न

रहाणार नाही वीरदासच्या इयं रहाण्यान आपलं काही नुकसान न होता अजुलत फायदाच होईल फक्त त्याला खायला घालायचं, अन् फिरकोळ खर्चासाठी काही एकम जायची इतकंच।"

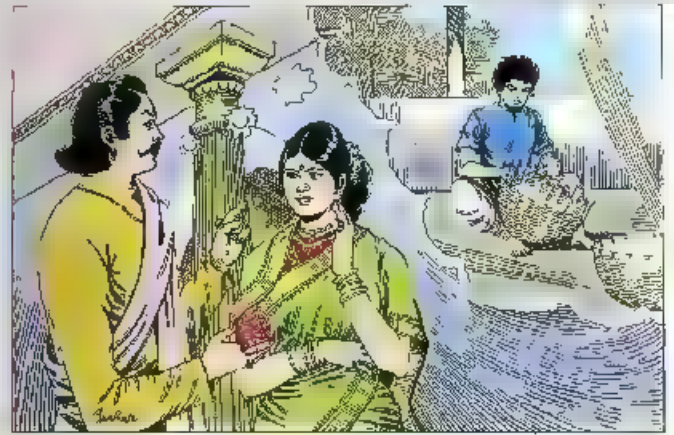
रंगनाथच्या या अुपायाची गावातही प्रशंसा झाली. वीरदास अुद्यांगाला लागला होतातं।

सुधाभ हा त्याच गावचा एक रोजकरी, त्यानं गावात व्याखानीचं एक देअूळ अुभासयचं ठरवलं रंगनाथन त्याला सन्नास दिला, "गावात एक रामाचं देअूळ आहेत तुला देअूळ बांधायचं आहे ना? मग तव कराला? पी या देवळाची दुरुस्ती करवतो राम काय, अन् बालाजी काय, दोन्ही एकाच श्री विष्णूचे अवतार। याच मंदिराच्या

प्रांगणात एक बालाजीचं देअूळ ही घेतो बांधून सर्व भवत तिथेच येतील न?"

राममंदिराचा धर्मकर्ता स्वतः रंगनाथच होता या जोडमन्दिरामुळे गाववाल्याची भक्तिभावना वाढत गेली आणि त्यामुळे रंगनाथची कमाई वर्धिल्लु राहिली।

एके दिवशी नन्दबाहू रंगनाथकडे येऊन म्हणाला, "आपल्या गावात धाळू नाहीच, गावची चोर राहणत जाऊन शिकत असतात, मी त्यांना नेण्यामाणग्यासाठी काही पैसे न घेता बैसगाडीची व्यवस्था करू म्हणतो " एण रंगनाथ म्हणाला कि, 'आपण आपल्या गावातच एक शाळ कतू या' गावची जी ओसाड जमीन होती, तिथे त्याने एक मोठी झोपडी अुभारली त्यासाठी झालेला खर्च त्याने गाववाल्यांकडून वसूल केला

अपल्याच गावच्या मातेवार्डनांना शिक्षक म्हणून नेमून घेतले. गाववाल्यांनी मजतही होत राहिली अर्न त्यामुळे शाळेची प्राप्ती वाटली त्यानून रंगनाथची स्वतःची कमाईही झाली. गावचा सीतापती म्हणाला की आपण शाळेत शिकणाऱ्या मुलांना पुस्तकं फुकट देऊ. आपणही एकजण म्हणाला की, मुलांना दुपारचं खाणं आपण फुकट देव राहू, परंतु रंगनाथचं सर्व प्रस्ताव अमान्य केले आणि म्हटलं, "शाळेच्या बाई बांधूना रिफर्मी जाणा आहे मुलांना वेळ असेल तेव्हा आपण त्यांच्याकडून काम करून घेऊ. त्या जमिनीन आपण तिरनिराळ्या बाऱ्या लावू. त्यानून शाळेला जी प्राप्ती होईल त्यातून गरीब मुलांना फुकट पुस्तकं वाटू. त्यांना आंगणे

पीष्टिक धवार्थ खावला घालू. गरीब मुलांकडून काम करून घेऊन त्यांना आपण मोठे पैसही देऊ. त्यामुळे स्वकष्टांचित कमाईबद्दल त्यांना आवर वाटेल कुणाकडून दान घेणं त्यांना अपमानास्पद वाटेल."

अशा प्रकारे गावची सारी जनता रंगनाथच्या मंडीत आली शाळा देऊन घेवरे सर्वांवर त्याचाच कळज राहिला प्राप्तीही दुप्पट झाली आपल्याच्या गावातूनही रंगनाथची कीर्ती पसरली.

एके दिवशी हंमपूर नावाच्या गावातून भंडारनावाचा एक माणूस रायपुरमला आला. गावच्या प्रमुख व्यक्तींना भेटून तो म्हणाला, "माझा जवळ अपार संपत्ती आहे. मला वारसही कुणी नाही तेव्हा माझा जवळ जे काही आहे, ते गरीबांना वाटून द्यायची माझी इच्छा आहे. त्यांना मजत करून सुखी करावं असे वाटतंय मला म्हणून सर्व गाव फिरत आहे मी. तुमच्या गावातल्या सर्व बरीबातां भोलापुनच्या त्यांना मी शेत छुरेची करून देईन. ज्यांच्या जवळ आधीपासूनच शेत असतील, त्यांना आणखी अपयुक्त जुधोण जावून देईन."

त्याच्या या प्रस्तावावर गाववाले फार खुश झाले त्याची रंगनाथला भोलापुन घेतला आणि सर्व काही सविस्तर समजलं. ते ऐकून रंगनाथ एकदमच जिडसा झाला म्हणाला, "दान देण्याइतका गरीब आमच्या गावात कोणीच नाही सबंजण मेहनत करून पैसा मिळवतात आपल्या कमाईबद्दल त्यांना

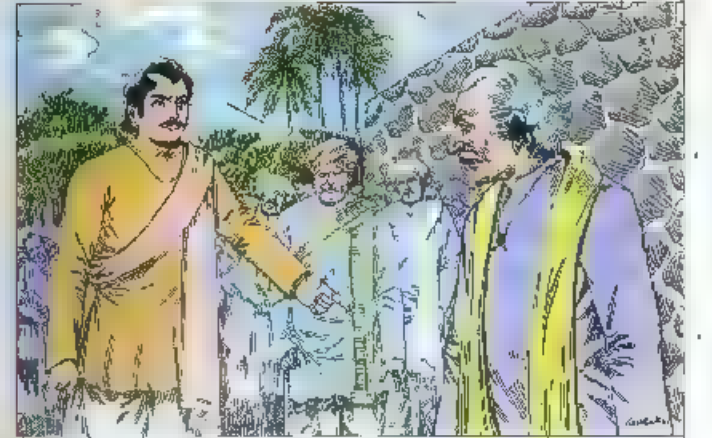
अभिमानही आहे

रंगनाथने गावत केलेल्या साऱ्या व्यवस्थेबाबत जाणून घेऊन अवर म्हणाला "तुम्ही तर अगदी असामान्य माणूस आहात माझी संपत्ती तुम्ही आपल्या हाती व्या आणि त्याचा सदुपयोग करा."

त्याच्या या म्हणण्यावर रागवून रंगनाथ म्हणाला, "तुम्हाला संन्यास घेवून हिमालयात जायचं असेल तर जा खुशाल! आपली संपत्ती आपल्या देशाच्या राजाला देवून टाका मला मुळीच मको ती! गरीब लोक आपल्या पायांवर असे राहून स्वतःची प्रगती करू शकतील यासाठी मी त्यांना भवत करीत जेवण देण हे माझ्या सिद्धान्ताबिरुद्ध आहे तुम्ही आजपर्यंत कुठून पुण्यकर्म केलेत नसावं ही संपत्ती तुम्ही पाप आणि

अन्याय्य मार्गांनी मिळवली असली पाहिजे असलं दान स्वीकारण हे घोर पाप आहे म्हणून माझा तुम्हाला जसा मत्स्य आहे की की संपत्ती तुम्ही राजालाच अर्पण करा प्रजेची संपत्ती प्रजेच्याच अधिपतीच्या हातात जाण्यानं तुमची पापही धुवून निघतील"

इतकी गोष्ट सांगून तेव्हालाचने विकस राजाला विचारले राजा, हू रंगनाथ खोलाच नुसत्या दिसतोय; स्वार्थी आहे तो. 'आपली गोती आपण करू' असं म्हणून गरीबांच्या मिळकतीचा एक भाग त्याने आपल्याच वंशाला वाटला शाळा आणि देवळाच्या निर्मितीतही त्याचा स्वार्थच आहे, स्वतःचा नाव आहे असं असूनही खबरद जेव्हा आपलं दान त्याला देऊ केले ते त्यानं नाकारलं जावकून असं नाही का वाटत; की

त्याच्या स्वतःच्या स्वाभावात आमूलाग्र बदल झालेला आहे. अनीतीचा मार्ग सोडून नीतिमार्गाची त्याला ओठ वाटू लागलीय? धार्मिक कारण काय आहे ते स्पष्ट बरं. उत्तर माहीत असूनही घायचं टाळलेस तर तुला माहीतच आहे की तुझ्या भस्मकाचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील.”

अुत्तरादाखल विक्रमराजा ताचडतोब म्हणाला, “तुम्हाला आणि स्वर्गीय रंगनाथन अवघडा प्रस्ताव फेटाळून लावला, याचा असा अर्थ नव्हे की त्याच्या स्वभावाने काही इष्ट बदल घडून आला. असा समज करून घेणे ही एक मोठी चूक होईल. रंगनाथच्या वर्तणुकीचं सध्या परीक्षण करायला हवं, तेंव्हाच त्यातलं सत्य अलगडेल. त्याचा आराधक कोणत्याही भला काम करत असेल तर तो त्यात आपला सहयोगही देऊ शकणार नाही आपला स्वतःचा काही नाभ नसेल अस कोणतही काम करायला तो तयार नाही आपली चढनामी होय नये याबद्दलही तो

जगलूक आहे. कोणी चांगलं काम करायला निघालं की तो त्याला थांबवतो ते काम कसं बरोबर नाही हे पटवून देण्याकस्ता तो आपली सारी बुद्धी पणायला लावतो. अंवरची खपची अनुचितच अन्व्याप्य मार्गानं मिळवलेली आहे असं आरोप त्याने केला, अनु पुढे त्यानं वरंही मुचवला की ते धन अंवरने राजाला अर्पण करावं अनु स्वतःचं पाप धुवून काढावं! अंवर करू पहात असलेलं काम बार्डट आहे” असं सर्वांना दाखवून देण्याचाच त्याचा अर्देश आहे असे करण्यामुळे लोकांचा स्वतःवरील विश्वास वाढेल, लोक आपल्याला निःस्वार्थी, परीपक्षी व मोठा दाता समजतील व त्यांच्या मनातील आपली प्रतिमा झळझळूत उठेल, आपला गौरव होईल अशी त्याची अपेक्षा आहे. ही सारी तथ्यं समजून आली की, त्याच्या स्वभावाने फलताही फरक न झाल्याचं कळून चुकेल.”

अशा प्रकारे राजाकडून योग्य उत्तर काढूनही त्याचं मीन भंग करण्यात वेताळ सफल झाला आणि लगेच अद्भुत होऊन आढाकडे निघून गेला

बोलणं एक अन् करणं दुसरंच!

गंगाराम एक व्यापारी होता शेतकऱ्यांकडून धान्य खरीदून ते शहरात नेऊन विकामचा त्याचा व्यवसाय होता. त्याला सुन्दर हा एकुलता एक मुलगा होता. आपला मुलगा शिक्षणात अगदीच कच्चा आहे हे त्याला काळून चुकले होते त्याने नीट शिकावे म्हणून केलेले सर्व प्रयत्न व्यर्थ ठरले होते त्यामुळे गंगारामने जाता ठरवले की सुंदरला स्वतःबरोबरच शहरात घेऊन जाऊन आपल्या व्यवसायाचं बोरकावे शिकवावे.

एक दिवस सुन्दरला जबळ बोलवून गंगाराम म्हणाला, “मुप्याचा महाडीक आपलं धान्य विकणार आहे तू अगोदर त्याच्याकडे जा आणि धान्य चांगलं दर्जेदार आहे की नाही हे पाहून घे ते कळलं की आपण दोघाही तिथं जाऊन त्याचा भाव ठरवून खरेदी करून टाकू तू जवळ जतनास

म्हणजे व्यापारातले बोरकावे हळूहळू तुझ्या लक्षात येतील.”

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच सुन्दर मुप्याला गेला आणि संध्याकाळी परत आला

गंगारामने मुलाला विचारले, “तुला परतायला इतका बुशीर का झाला?” बडल्यांच्या या प्रश्नाने असून सुन्दर उत्तरला, “तुम्हीच तर धान्य पारखायला सांगितलं होत ना? महाडीकला शमर पोती धान्य विकायचंय प्रत्येक पोण्यातलं धान्य तपासून पहायला इतका वेळ तर लागणारच ना? हेच माझ्या बुशीराचं कारण हं, धान्य भला चांगलंच वाटलं.”

मुढाचे उत्तर ऐकून गंगारामला हसू आले तो म्हणाला, “अन्न शिजलंय की नाही हे पहायला सगळंय सगळं हातावर घेऊन

आशा पोतदार

पाह्यची गरज नसते. त्यातला एकाद दणा काढून साबून पाह्यला की पुरतं तसंच घान्याच्या दणा पहाण्यासाठी शंभरची शंभर पोती खुचडून पाह्यची गरज नाही. सातलं पोड त्यातलं पोड अतं पाह्यलं की ज्ञान, माता काढलं ना?"

"हां कळलं" असे म्हणत बुंदरने कोकें हलवले दुसऱ्या टिबशी सकाळी काही जरूरी कामामागी गंगाराम शेंजाराच्या गावी गेला होता. त्याला परतायला संध्याकाळ झाली

तों आल्याबरोबर सुन्वर त्याला म्हणाला, "बाबा, शहरातून नागराज आला होता दुपारी तो आपले वीस हजार देणं लागत होता न, ते दिले त्यानं आणि पावली येऊन निघून गेली तैसे मी दिखेरीस घोट खण्य फसून ठेवलेत"

"जा खास जुरीत का होईना, काय कामे पैसे एकदाचे! ते प्रसून करायला मुलांचं मी जाणार होतो शहरात कर भासं भासं जणं वाचलं हा नागराज मोठा लकाड साणूस आहे. त्यानं दिलेली रक्कम नीट मोजून

घेतलीय ना? काही करक तर नाही ना?"

सुन्वर तानडतोड झुतारला 'फरक कसा असेल' त्यानं हजार हजार रुपयांच्या वीस घेत्या करून आणल्या होत्या नमुना म्हणून की त्यातल्या धोन तीन खुचडून पाहिल्या रक्कम बरोबरच होती. काल तुम्हीच सांगितलंलं ना की नमुना पाहणं पुरेसं असतं म्हणून? मी लसंच केलं नंतर मी त्याला पावतीली दिली अन् रक्कम तिजोरीत टाकली."

मुलाच्या अंतरावर थाबरून गंगारामने तांबडटोड तिजोरीतल्या पैत्या काढून सगळी रक्कम मोजली एकूणत वीस हजार रुपये कमीच सरले! गंगाराम कोधाने मुलाकडे पाहू लागला

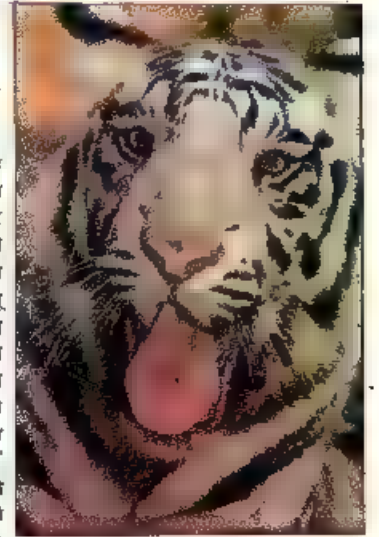
कायना राम सुन्वरने जोडलेला स्वतःला कायकण्यासाठी सिध्द बुर जात तो पुढवत आगला, "ही मोठी भाभस म्हणजे किचकट असतात त्याचं बोलणं एक वन करणं मुसंरच! सांगितलस तस केलं तरी होय माझा! छी!"

चांदोबा परवणी-६४

भारतातील पशु-पक्षी

पांढरा बाघ

रेवाच्या पांढऱ्या बाघांचा विशय कोणी काढला, की त्यांच्यावद्दलची एक गोष्ट असोबापच वाटते चवळवळत चाळीस वर्षांपूर्वी, नव्हतेच १९५१ मध्ये खरोबरच ही घटना वडली रेवाच्या महाराजांनी आपल्याकडे आलेल्या पाहण्यासाठी देवा' जंगलात शिकारीचा बेत केला आपल्या चार पिल्लांसह एक कापिंग शिकार्यांसमोरून आत होती ती बाघीच अन् तीन पिल्ले शिकार्यांच्या गोळ्यांनी झळी घडली पण पांढऱ्या रंगाचे एक पिल्ले मात्र आपला जीव वाचवून पळाले परंतु दुसऱ्याच दिवशी त्याला शोधून काढून गोबिन्दगडला नेण्यात आले ते पिल्ले नवू महिन्यांचे होते त्याचे नाव 'मोहन' असे ठेवायात जावे मंतर 'बेबब नावाच्या बाघिणी पावून त्याला एकूण दहा पिल्ले लहरी, पण त्यांतले एकही पांढऱ्या रंगाचे नव्हते मंतर 'मोहन' बाघी राधा' नावाच्या एका बाघिणीची बाघी बनवण्यात आली त्यांना चार पिल्ले झाली ती चारही पांढऱ्या रंगाची होती! १९५२ च्या ३०

ऑक्टोबरला त्यांचा जन्म झाला होता, अशा क्रमरे 'मोहन' हा आपल्या वेवहातस्सा आणि कस्य देशासाठी आपटणाऱ्या पांढऱ्या बाघांचा मुठ पुर्वीस होय १९९० जानेवारीच्या मोजणीप्रमाणे आपल्या देशातल्या या प्राणीसंग्रहालयातून मिळून १३ बाघ व २३ बाघिणी आहेत विदेशी प्राणीसंग्रहालयांत ४७ बाघ व ३७ बाघिणी आहेत, १० पिल्लेही आहेत. म्हणजेच एकूण सर्व मिळून १३३ पांढरे बाघ आहेत अर्थात ही चार वर्षांपूर्वीची हकिगत आहे

माबुली बाघांच्या शारीराचा रंग पाहला तरिगी किंवा सोनेरी विंबळ असतो शारीरभर काळे पट्टे असतात, जवळ गळ्याच्या छातीला व पोटाचा भाग मात्र पांढरा असतो पांढऱ्या बाघांचे सर्वच शारीर पांढरे असून त्यावर छापी रंगाचे पट्टे असतात होळ्यात विछा रंग असतो. पांढरा बाघ हा सामान्य नापायिका खाकाराने मोठा असतो परंतु त्याच्या लहरी व स्वभाव यात काहीही फरक नसतो

अबुलफझल हे अकबराच्या नवरत्नांपैकी एक रत्न १५६१ मध्ये त्याची 'अकबरनामा' लिहिली. विषीय गोष्ट अशी की हा 'अकबरनामात' हा बिरजत असणाऱ्या पांढऱ्या बाघाचा सुलनेस आहे

रामकिंकर

शान्तिनिकेतन ही स्व रवीन्द्रनाथ टागोर यांनी स्थापलेली संस्था आहे याच्या कलाभवनाने कसम सुप्रसिद्ध चित्रकार नन्दलाल बोस हे पहात असत. १९२५ मध्ये रामकिंकर याचा एका बालकला त्यांच्याकडे आगमनात आले नंदलालजींनी त्याला विचारले "तू काढलेल एकाद चित्र आहे आता तुझ्याजवळ?" 'हो, आहे!' असे म्हणत रामकिंकरने चारित्र्य पानांची एक यही मोठ्या संख्येने त्याच्या मागे धरली त्या नक्षीत त्याने

काढलेली चित्रे होती

चित्रे पाहून हसत हसत नंदलाल बोस यांनी डोके हलवले आणि रामकिंकर याला आपल्या कलाभवनाने विद्यार्थी म्हणून प्रवेश दिला

मॉडर्न रिझ्यू'चे अशादक रामानन्द चॅटर्जी यांनी यापूर्वीच रामकिंकरची प्रतिभा ओळखली होती त्यांनीच त्याला शान्तिनिकेतनमध्ये पाठवले होते संख्येला रामकिंकर चांगले शोध घ्यावून देईल, असा विश्वास ठेवणाऱाना, अमण त्या विश्वासाला पाठ आहीन हे थोड्याच दिवसात त्याने संप्रमाण लखवून दिले. आपल्या अद्वितीय कल्पनाशक्तीने त्याने आपले सहासरी व अघ्यापकाचे प्रेम संपादन केले

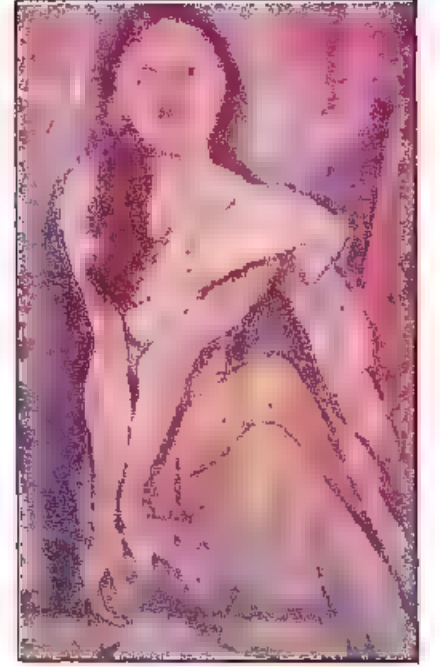
श्री रामकिंकर यांनी कलाभवनाने पौर्वात्य व पश्चिमात्य अशा दोन्हीही शैलींचे त्यातील वारकाव्यासह अध्ययन केले आणि नंतर त्यातून प्रेरणा घेऊन त्यांनी आपली स्वतःची अशी स्वतंत्र शैली निर्माण केली; ही शैली विलक्षण व अद्वितीय अशी होती मुख्यतः भारतीय शैलीत निरूपण शैली (Distortio in Arts) सामील करण्याचे श्रेय यांचेच अशा तऱ्हेने ते या शैलीचे मार्गदर्शक ठरले.

चित्र जे असे, जसे जसेल तसे अवापत चित्रण न करता त्या चित्रातील प्रमुख भाग जास्त स्पष्ट, खोलपणे व पटीकटमळ रूपाने चित्रित करण्याची शैली म्हणजेच ही निरूपण शैली अदाहरणार्थ एकादा खुद्दिमान व्यक्तीला अशा रूपात चित्रित केले जाऊ शकते की जिच्या शरीरापेक्षाही शोषणाचाच आकार मोठा वाहे'

श्री रामकिंकर यांची चित्रे मोठी प्रतिस्पर्धेत आहेत असं जाणवू की त्यांची चित्रे ही स्थिर चित्रे नसून त्यांच्या एक गति आहे निसर्गातील समशीम दुःखे, प्राणी, पक्षी माणसे व अदभुत प्राण्यांचे चित्रण त्यांनी केलेले आहे दिल्लीतील रिझर्व्ह बँकेसमोर रामकिंकर यांनी निर्मिलेल्या यक्षयुगलाचे शिल्प आहे.

श्री रामकिंकर हे अत्यंत साधे सुधे माणूस होते अवडंबरपासून ते अनेक कोट रुपयात टीकाकारांनी त्यांची खूप स्तुति केली, परंतु त्यांना त्याबद्दल खबरात राव कधी वाटला नाही

१९२६ मध्ये विश्वभारतीने त्यांचा खास सन्मान केला, कुच्च पदवी देवून त्यांना पुरस्कार करण्यात आले. विविध क्षेत्रांतील प्रमुखांनी त्यांची तोंड मरमरून स्तुती केली १९८० मध्ये आपल्या व्याख्या संपल्या वर्षी त्यांचे देहावसान झाले

तुम्हाला माहीत आहे काय?

- १ भारताचा स्वातंत्र्य देण्यास याचे जवळ जिन्याचे चेताला बेल्ला, तेंव्हा भारताचे स्वातंत्र्य काय होते?
- २ अणत सर्वांत जास्त साखर-अन्नाचन कोठे होते?
- ३ कासिबसाच्या समकाळीन गुले कोण?
- ४ कोणत्या देशाचे जवळ 'विद्या' माजले आणखण्णत येते?
- ५ 'बुद्धचरित' या प्रवाचा जन्मकर्ता कोण?
- ६ 'तपस्विनी' का रंगीत कोणी लावला?
- ७ सर्वात अधिक जवळीक अणत आपल्या देशातील कोणत्या प्रांतात आहे?
- ८ 'मुत्तानी दरी' कोणत्या देशात आहे?
- ९ आपल्या देशातील कोणते राष्ट्रीय अन्नाचन एका हत्तावाच्या वसे वसलेले आहे?
- १० जपानीय समीत कोठे वाळवत कोणता?
- ११ भारताचा देशात रेगिनीची वण्ट कोणता तुल्ल वल्ली?
- १२ 'जयशंकर प्रसाद' रचित सुप्रसिद्ध काव्याचे नाव काय?
- १३ जवळत सर्वांत अधिक बंध जवळ रीतिवरल कोठे जवळते?
- १४ मोहनदास गांधी वसिन्नेतुल्ल आपल्या देशात कोणता परत वल्ले?
- १५ 'इंडोनेशिया'च्या प्रजातथाचे संस्थापक कोण?
- १६ भारता व विदेशांने सर्वांत अधिक अन्नाचन कोणत्या प्रांतात होते?
- १७ 'विष्णुसुतन वसिन्नेतुल्ल' कोणता तुल्ल वल्ली?
- १८ आपल्या देशातील बुद्धिबल (चेस) वसिन्नेतुल्ल कोणता?
- १९ 'बन्धुभातार' गीत कोणी रचले?

उत्तर

१. भारताचा स्वातंत्र्य देण्यास याचे जवळ जिन्याचे चेताला बेल्ला, तेंव्हा भारताचे स्वातंत्र्य काय होते?	१. भारताचा स्वातंत्र्य देण्यास याचे जवळ जिन्याचे चेताला बेल्ला, तेंव्हा भारताचे स्वातंत्र्य काय होते?
२. अणत सर्वांत जास्त साखर-अन्नाचन कोठे होते?	२. अणत सर्वांत जास्त साखर-अन्नाचन कोठे होते?
३. कासिबसाच्या समकाळीन गुले कोण?	३. कासिबसाच्या समकाळीन गुले कोण?
४. कोणत्या देशाचे जवळ 'विद्या' माजले आणखण्णत येते?	४. कोणत्या देशाचे जवळ 'विद्या' माजले आणखण्णत येते?
५. 'बुद्धचरित' या प्रवाचा जन्मकर्ता कोण?	५. 'बुद्धचरित' या प्रवाचा जन्मकर्ता कोण?
६. 'तपस्विनी' का रंगीत कोणी लावला?	६. 'तपस्विनी' का रंगीत कोणी लावला?
७. सर्वात अधिक जवळीक अणत आपल्या देशातील कोणत्या प्रांतात आहे?	७. सर्वात अधिक जवळीक अणत आपल्या देशातील कोणत्या प्रांतात आहे?
८. 'मुत्तानी दरी' कोणत्या देशात आहे?	८. 'मुत्तानी दरी' कोणत्या देशात आहे?
९. आपल्या देशातील कोणते राष्ट्रीय अन्नाचन एका हत्तावाच्या वसे वसलेले आहे?	९. आपल्या देशातील कोणते राष्ट्रीय अन्नाचन एका हत्तावाच्या वसे वसलेले आहे?
१०. जपानीय समीत कोठे वाळवत कोणता?	१०. जपानीय समीत कोठे वाळवत कोणता?
११. भारताचा देशात रेगिनीची वण्ट कोणता तुल्ल वल्ली?	११. भारताचा देशात रेगिनीची वण्ट कोणता तुल्ल वल्ली?
१२. 'जयशंकर प्रसाद' रचित सुप्रसिद्ध काव्याचे नाव काय?	१२. 'जयशंकर प्रसाद' रचित सुप्रसिद्ध काव्याचे नाव काय?
१३. जवळत सर्वांत अधिक बंध जवळ रीतिवरल कोठे जवळते?	१३. जवळत सर्वांत अधिक बंध जवळ रीतिवरल कोठे जवळते?
१४. मोहनदास गांधी वसिन्नेतुल्ल आपल्या देशात कोणता परत वल्ले?	१४. मोहनदास गांधी वसिन्नेतुल्ल आपल्या देशात कोणता परत वल्ले?
१५. 'इंडोनेशिया'च्या प्रजातथाचे संस्थापक कोण?	१५. 'इंडोनेशिया'च्या प्रजातथाचे संस्थापक कोण?
१६. भारता व विदेशांने सर्वांत अधिक अन्नाचन कोणत्या प्रांतात होते?	१६. भारता व विदेशांने सर्वांत अधिक अन्नाचन कोणत्या प्रांतात होते?
१७. 'विष्णुसुतन वसिन्नेतुल्ल' कोणता तुल्ल वल्ली?	१७. 'विष्णुसुतन वसिन्नेतुल्ल' कोणता तुल्ल वल्ली?
१८. आपल्या देशातील बुद्धिबल (चेस) वसिन्नेतुल्ल कोणता?	१८. आपल्या देशातील बुद्धिबल (चेस) वसिन्नेतुल्ल कोणता?
१९. 'बन्धुभातार' गीत कोणी रचले?	१९. 'बन्धुभातार' गीत कोणी रचले?

बुरखाधारी

कठिनायाच्या कालीने नव्यानेच ललन झाले होते. आपली वायको भानुमती हिलार सासुरवाडीहून गाडीतून घेऊन येता येता वाटेत एक झरा पाहून गाडी थांबवून, तो खाली उतरला. जवळच एक जुने क्रीणार घर होते. घराभोवतासव्ध कागेत भाण्या नाचलेल्या होत्या. एक व्हडक्यांचे जोडने मज्जा तोडून डोपलीत भरत होते.

त्यांना पाहून काली हसू लागला. तेव्हा भानुमतीने लगाला विचारले, "व्हडक्यांचं जोडणं पाहून तुम्हाला हसू का येतय?"

"बार महिन्यांपूर्वी वडलेला एक प्रसंग आठवून मला हसू आलं थोडं, सांगतोच तुला ती गोष्ट." काली म्हणाला; अन् त्याने ती हाकित सांगितली.

बार महिन्यांपूर्वी असाच एकदा काली बाबू रस्त्याने जतत असताना पूर आला. गाडीवाल्याने पूर्ण यानेचे जेवढे पैसे मागितले

होते, त्यातसे अर्धे घेऊन कालीला तिथेच खाली भुतरायचा सांगितले, अन् तो निघून गेला.

अंधार होत आला होता, क्षमक्षम पाऊसही पडत होता. काली बाबू रस्त्याला आला अन् त्याने दरवाजा ठोठावला. एका व्हडक्या आईने मैमून वार धुपडले अन् विचारले, "कोण आहारास आपण? आपल्याला काय हवंय?"

"पुरामुळे मी इथे अडकून पडलोय मला थोडा देऊ तुमच्या घरात आशार मिळेल का?" कालीने विचारले.

"हे काय विचारायला हवं?" म्हणत एक माणूस बाहेर आला तो ही व्हडक्याच होता. त्या जोडक्याच्या आग्रहावरून कामी त्याच्याद्वारेचर जेवलाही बोलता बोलता व्हडकी आई म्हणाली, "माझा भाजू राजू संध्याकाळपर्यंत यायला हवा होता. अबुनही

कसा आला नाही कुणास ठाऊक " कोला बोलता तिने थोडीशी भाजी आणि भाकरी निराळी काढून ठेवली

नंतर त्या बोटप्याने समोरच्या खोलीत कालीच्या झोपयची म्ये केनी अन् स्वतः ते दोघेजण आनल्या खालीत झोपले कालीला आता झोप लागणार, इतक्यात दरवाजा खोटावल्याचा आवाज झाला

कालीने अडकून बसत विचारले, "कोण आहे?"

"मी राजू" दरवाजाबाहेरून आवाज आला कालीने तार भुपडले अन् समोरच्या माणसाला पाहून भयाने त्याचा धरकप झाला बुरखा घातलेला एक माणूस हातात चमकता सुरा परजत बुभा होता,

"साधा भाद्र राजू आला का?" म्हणत बुटकी स्त्री बाहेर आली अन् बुरखाधारीला पाहून ती किचकळीव

बुरखाधारीने सुयाचे टोक बुटकीच्या गळ्याला टेकले काली त्याच्यावर झडप घालणार, इतक्यात त्याला सावध करत बुरखाधारी गरजला "खबरदार! एक पांजूर पुढे टाकायचा प्रयत्न केलास तर हिचा गळा कापीन बघ मी!"

बुटकीला जिबं मारायची धमकी देत चोराचे बुटक्या नवऱ्याला घरात ठेवलेने द्रपिने आणि पैसे एखाड्या ठोड्यात बांधायला लावले जाण्यापूर्वी त्याने कालीची जंगली आणि पैसे ही त्याच्याकडून काढून घेतले, नंतर बाहेर जाऊन त्याने दाराला बसलेला कडी घातली अन् तो पळून गेला

बुटक्याची परिस्थिती पाहून कालीला त्याची दया आली आणि गडबडीने दरवाजा उघडला नसता, तर ही वेळ आली नसती, असा पश्चाताप त्याला हाटू लागला

काली त्या दोंघांची क्षमा मारायला लागला, तेंव्हा त्याला आंबवत बुटक्या म्हणाला, "अरे बाबा, तुला तर हात जोडून नमस्कार करायला हवा चोर चाफू पाडवून धमकी देत असताना तू त्याच्यावर झडप घातली नाहीस ते बरे केलंस तेव्हाची परिस्थिती पाहून तसं केलं असतस तर त्यानं माझ्या भायकोला माळून टाकलं असतं"

दुसऱ्या दिवाशी सकाळी काली अपत्या गोवाकडे निघून गेला पण आपल्या

थोड्याशा हलकजोपणाने बुटक्याचे नुकसा आल्याची सत्य त्याच्या मनाला होतीच पण गेल्यावर त्याने आईला सारे काही सांगितले ती ही बबारी वृत्ती होऊन त्याला म्हणाली त्या बुटक्याचं तुर्यामुळे नुकसान झालंय हे खरंच तेंव्हा आता तू जाऊन त्याला एक हजार रुपये देऊन ये "

आईच्या सांगण्याप्रमाणे काली पैसे घेऊन निघाला आता पुर अजिबात नाहीस झाला होता, त्यामुळे नावेतून तो सहजपणे दुसऱ्या तारावर पोचला पण बुटक्याच्या त्या घराच्या जवळ जगाजगात त्याला जे दिसले त्यामुळे तो आश्चर्यचकित झाला त्या दिवशीचा तो बुरखाधारी जराजवळ काहीतरी शंभत होता ब्राह्मणाने बुभा राहून आता काली पुढे काय घडते हे पाहू लागला

इतक्यात घरामागून ती बुटकी तिथे आली बुरखाधारी तिच्यावर आता काही संकट आणेल, अशा विचाराने काही त्याच्यावर तुटून पडायचा प्रयत्न करणार, इतक्यात चोराच्या जवळ जाऊन त्याच्या कानात काहीतरी कुजबुजून ती बुटकी आल्या माटेच घरात पोची

आता कालीला कळून चुकले की बुरखाधारीला ते बुटक्याकडे रांपत्यही सामीज आहे म्हणजेच या साटकाचा अर्थ असा की ते तिचे मिळून आल्या पाहुण्यास लुटायचा अशोप करतात!

आता कालीने जराही भूशीर केला नाही

दरवाजा खोटावणा या बुरखाधारीच्या जवळ तो पोचला अन् त्याने जोरात त्याच्या डोक्यावर मुष्टिप्रहार केला, तो बुरखाधारीला आवाजही करू शकला नाही घाडकनू खालीच कोसळला लगेच कालीने त्याचा बुरखा काढून घेऊन स्वतःच पांघरला अन् तो दरवाजा ठोकून म्हणाला "दार उघडा, मी राजू आहे."

मोल्यापान कपडे वासलेल्या साठ वर्षांच्या एक बुनळ्या माणसाने शर जुचवले अन् म्हटले, "राजू, तुम्ही ताई तुम्ही बाटव म्हात आहे ये आत." पण जेव्हा बुरखाधारी काली त्याच्या नजरेस पडला तेंव्हा तो थरथर कापू लागला अन् तिथेच खाली कोसळला तो माणूस त्या रात्री बुटक्याकडे आश्रयाला

आलेला होता

बुटक्या स्त्रीचा बाहेर काय पडणे होते हे माहीनच नव्हते, ती मैत्रीप्रमाणेच माला बाजू गाळू आला आहे" असे म्हणत बाहेर आली. जेव्हा बुटक्याधारीला पाहून फिकाळी

कालीने सुर तिच्या गळ्याला टेकवून म्हणले "ऐन वेळी तुझा नवरा घरात नाहीये असं दिसतंय." नंतर त्याने त्या बाईकडून घरानले दागिने आणि पैसे एका गांठेड्यात बांधवले. नंतर तिला खोलीत पाठवून देऊन बाहेरून दरवाजा बंद करून निघून गेला.

त्यानंतर त्याने त्या बुटक्या ओळ्याला एक पत्र लिहिले "तुमची बुद्धीही तुमच्या लयाला योग्य अशीच आहे. योग्यतेसाठी चाचेरडा घन्या काही घन्या नव्हे! शरीरावर पडलेला हाग बालकला येईल; पण एकदा 'चेर' म्हणून झालेला झण कुठल्या येन नाही हा हाग आश्वस्त असतो घराशाना फसवून बुट्या या तुम्हा लोकांदा मी पोलिसांच्या हवाली करू शकतो पण तुमची

शारीरिक स्थिती पाहून मला तुमची दया येतेय, राग नाही येत! मी तुम्हाला एक संधी देतोय, तुमच्या घराभोवती भरपूर रिकामी जागा आहे, त्यात तुम्ही तऱ्हेतऱ्हेची शक्ती लावू शकाल, रोप लावू शकाल. मेहनत केलीत की त्याचं फळही मिळेलच. नीट विचार करून ठरवा काय ते तुमच्या घरातून सुटलेलं धन आणि दागिने मी एकाद्या अनाथाश्रमाला दान करणार आहे."

अशा तऱ्हेने कालीने आपली सारी इकित्त भानुमतीला सांगून म्हणले, "आता त्या बुटक्यांच्या घराभोवती माजीमाला अनुभुलगाई दिसत आहेत ते पाहून मला खात्री वाटतेय की त्यांनी चोरी करण सोडून दिलंय आणि ते अभिमानाने जगत आहेत, म्हणूनच खरा होयून हसलो मी."

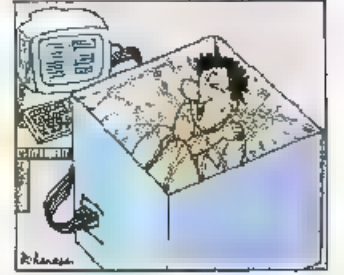
"तुम्ही केवळ बुद्धिमानच नव्हे तर साहसीही आहात पुन्हा कधी झुकवून गेलो तर नक्की झेपे यावून त्या जोडप्याचं अभिनन्दन करू या." भानुमती आनन्दात म्हणाली.

चांदोबाच्या बातम्या

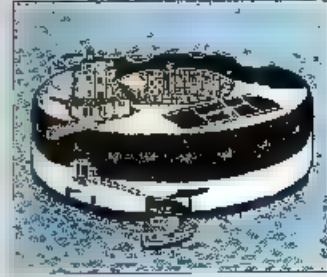
कॉम्प्युटर स्नान

ज्यावेळी कंरायचा तुम्हाला मातल बाहे काय? लवकरच निवृत्तीकालातून प्रकाशित होऊ घातलेल्या 'बाय-टोबोट'च्या जाहिरातीची प्रतीक्षा करा. जेव्हा हवे कॉम्प्युटरच्या साहय्येने स्वान करणारा शस्त्रज्ञांनी शोध स्वयंसा आहे. आपण फक्त एकच काम करायचं! १५ मीटर लंबीच्या एका होदात बाता तुमच्या शरीरावर गरम पाणी पडायला लागत की शोळे मिटून च्या. नंतर आपल्या अंगावर सोबपाचे पाणी पडायला लागेल. थोड्या वेळात गरम पाण्याने फगारे आपल्या शरीरावर येतील. शोयटी बंड हवेचे ओर येतील व तुमच्या अंगावरील सर्व पाणी लुळून जाईल. तुमची पाठ कोण रंगजेव अशी शंका तुम्हाला वाडते का? तशी शंका नको. कारण कॉम्प्युटर धर्त करणे कपाळामे उलय रीतीने करतो. आपल्याला नर शांपून स्नान करायचे असेल तर प्रथम कोणत्या भाग लुळून बांधोळ अस्स मग होवोळ बघावे लागेल, जमनाच्या पाच कंपन्यांनी एकत्र येऊन या बाय-टोबोट ची यांत्रिक सांडणी केली आहे, याची किंमत जाणून मात्र आश्चर्याने ठोंकत बोट घालू नका. याची किंमत आहे फक्त चौदा लाख रुपये!

इंग्लिश चॅनेल मध्ये फ्लॅट

वेराच्या संरक्षणासाठी एकोणिसाव्या शतकात इंग्लिश चॅनेल मध्ये एक किल्ला आधण्यात आला. आता तेथे आदमश्रीर निवास-गृहे बांधली जाणार आहेत. फ्रेंच सैनिकांना इंग्लंडवर आक्रमण करता येऊ नये म्हणून इंग्लंडांनी सैनिकांसाठी इंग्लिश चॅनेल मध्ये किल्ला बांधला. पर्याप्त तोफा ठेवल्या या किल्ल्यावर नेहमी चारही दैनिक रद्दात या किल्ल्याचे निवासस्थाना कपातर करण्यासाठी तो ६.२४ मिलियन अमेरिकन डॉलरचा निवृत्तीत आला. याच साइट-बाजल व हेनिकॉप्टर उतरण्याचे फळ सुद्धा आहे.

सामान्य व असामान्य

देशभर भ्रमण करत करत एक साधू लक्ष्मीपूर नावाच्या गावी पोचला. तलावाकिनारी असलेल्या वडाच्या झाडाखाली तो राहू लागला. गावातल्या लोकांसाठी तो रोज बेदान्तावर प्रवचन करू लागला. गावचे लोक आळीपाळीने त्याला जेवण देत असत.

एक दिवस साधू लक्ष्मणदास नावाच्या माणसाकडे जेवण असतानाच लक्ष्मणदासकडे गुरू नावाचा एक माणूस येऊन म्हणू लागला, "लक्ष्मणदास, ऐन वेळी माझी रक्कम हावी न आल्यामुळे मी आपलं वचन पाळू शकणार नाहीय मला आणखी एक महिन्याची मुदत हवी."

बावर एकदम रागावून लक्ष्मणदास त्याला म्हणाला, "तुझ्यासारख्याला कर्ज देऊन मी भोटीच चूक केलीय." अन् राग न आवरून त्याने गुरूला खूप शिव्या देऊन पिटाळून

लावले.

हे पाहून साधू लक्ष्मणदासला म्हणाला, "अरे बेटा कोथ हा अनर्थकारी असतो, त्यावर काळ ठेवायला हवा. शिच्या देऊन गुप्ते पैसे काही तुला लवकर माही मिळाले ना?"

लक्ष्मणदास चिन्मामने साधूला प्रणाम करून अन्तरला. "स्वामी महाराज, माझा राग प्रगदी क्षणिक असतो. कुणाला शिच्या दिल्या तरी मी खरोब विसरूनही जातो. माझ्या मनात कधी सुडाची भावना नसते."

लक्ष्मणदासची खबऱ्हाल प्रशंसा करत साधू त्याला म्हणाला, "क्रोध काळूट ठेवणं हा मोठाच गुण आहे. पण तो जर क्षणिकच असेल, तर ठीकच आहे. तुझा राग क्षणिक असतो, शाश्वत नव्हे. अन् त्यात सुडाची भावना नसते हे मोठेच वैशिष्ट्य होय." साधू लक्ष्मणदासशी असेच काही बोलत असताना

लक्ष्मणदासचा मित्र प्रताप तेथे आला.

जेवढा असलेल्या साधूला पाहून तो म्हणाला, "स्वतः बघही कष्ट न करता आयत खाण्याचा वाळशी लोकांचा मला भारी तिटक्या वाटतो. माझ्या दृष्टीनं अशी माणस निरुपयोगीच, असल्या माणसाला जेवण देऊन तू काही अचित् काम करत नाहीयेस."

आपल्या मित्राच्या असल्या बोलण्यानं लक्ष्मणदासला फार वाईट वाटले. तो यासाठी साधूची क्षमा मागू लागला, तेंव्हा साधू म्हणाला, "जावू दे, प्रत्येकाचा आपला एक बृष्टिकोन असतो. तेव्हा त्याला दोष नको देऊस." अन् हसतच साधू तेथून निघून गेला. पानन्तर थोड्याच दिवसांनी लक्ष्मणदास साधूच्या दर्शनार्थ त्या वडाच्या झाडाकडे आला होता. तिथे त्याला त्याच गावातला

भास्कर दिसला.

भास्कर हिमंताच त्याचा खान्दा पकडून लक्ष्मणदासने विचारले, "कुठपर्यंत माझ्या हातून वाचशील रे? असा बरा सापडलापस तू बिचवन्त रजातोय का मी याचाही निकम लागेल वाता."

साधूने एकदम मध येऊन म्हटले, "शांत मूला, शांत. सांग बरं काय झालंय?"

भास्करच्या खांद्यावरची पकड सोडत लक्ष्मणदास म्हणाला, "स्वामीजी, एक महिन्यापूर्वी मी मन्दिरात पूजा करत असताना पुजाऱ्यानं माझ्या बनतीची खूपशी स्क्नी केली. तेव्हा हा भास्कर माझी टर बुडवत म्हणाला—बरे वा! कुकर्म करणारांनाच हल्ली देवाची बक्षी जास्त करता येते हं!—अन् तो निघून गेला तिथून. नंतर तिथे हजर असणारी

घारीवण लो खां हसू लागलीं यानं सर्वांसमग
घोर अपमान केला माझा. त्यामुळे मला मल
खाली घातावी लागली.

लक्ष्मणरावची लथजळ घालत साधू
म्हणाला, "दुसऱ्याचं मन दुबेल असं बोकलं
चरं नव्हे!"

इतक्यात प्रताप तिथे येऊन साधूला
म्हणाला, "स्वामीमहाराज, साधूची धेष्टता
अनु महत्ता न ओळखता काही दिवसांपूर्वी मी
तुमचा अपमान केला होतार क्षमा करा मला."

घाबर साधू हसत म्हणाला, "तुझ्याकडून
माझा काय अपराध झाला हेच मला माहीत
नाही. मग फारशेदल तुला क्षमा करायची?
हं, आता तुला कसली अडचण असेल तर
बोल. भन्ना अमेत तितकी मदत करीन
तुला."

खरी गोष्ट अशी होती की प्रतापची
बायको बाजारी पडली काही लोकांनी
मागितले की, हा काही सामान्य रोग नव्हे
काही दुष्टग्रहामुळेच तिची अशी अवस्था
हालेली आहे. आपले साधूबहासजच फक्त

तिला बाचवू शकतील अत म्हणूनच भास्कर
साधूकडे आला होता.

प्रतापकरोबर साधू त्याच्या घरी येता व
त्याचे काही मनोव्यंग्य केले. त्याच्या
असहकोष साधूने बांधिल्ल्या दिला, अनु
दुसऱ्याच दिवशी ती कागली खरी झाली.
साधूचा हा चमत्कार घातून लक्ष्मणराव
साधूला म्हणाला, "स्वामी. प्रतापनं तुम्हाला
अस्वस्थ शिष्या दिल्या होत्या तरीही
तुम्ही त्याला क्षमा करून त्याचं भलं केवळ
तुम्ही खरोखरच महान जाहात असाधारण
आहात."

हसून साधू म्हणाला, "अरे, मोठी
तुम्हासारखाच आहे तू दुसऱ्यांना शिष्या
देतोस अन् विसरून जातोस. मला दुसऱ्यांनी
शिष्या दिल्या तर मी त्या विसरून जातो
मला त्यांची आठवणही नाही रहात. खुर्चीच
कुणाला शिष्या देण्यानं मला दुःख होतं अन्
ते दुःख मी जीवनभर मनात बाळगलो
त्यामुळे कुणाला शिवाी देऊन नये असा माझा
प्रयत्न असतो."

राम-राज्यात सर्वांना एकसारखा न्याय
दिला जाई. कोणी अशक्त, कोणी
दुर्धम असे काही होत नसे कोणता ही
नागरिक निमंकेषणगे राजाची भेट घेऊन
न्याय मिळवू शके एके दिवशी रात्री एक
स्वयंघात कुला राजबाहुवासपोर येऊन
जोगत भुंकू लागला त्याचा कृत्य जवळ
येऊन ठेवला आहे असे वाटत होते.

रामचन्द्र ओपेतून जागे झाले आणि
कुप्याजवळ येऊन त्याच्या डोक्यावर हात
फिरवू लागले. कुप्याचे दुख बरेच कमी
झाले आणि तो आवेशाने बोलू लागला- हं
राम, एका तरुणाने अत्यंत निदंशपणे मला
जखमी केले आहे ते काही काम करीत नाही
मुलताच इकडे-तिकडे चटकत असतो

आपण त्याला एकाही मंदिरात चांगलंस काम
चावं अशी मी आपणाला प्रार्थना करतो."

रामाने त्याची ही विनंती ऐकून मोठे
आश्चर्य वाटले तो म्हणाला "त्या तरुणाने
तुला दुखा दिले त्याला काही
अन्यत कडोर शिक्षा द्यावी अशी मागणी नृ
कनयला हवी होतीस! अपकाराची फेड
अपकाराने का करू चाहतोस?"

मागच्या जन्मी मी एका मंदिराचा प्रमुख
होतो मंदिराच्या मंथरीन मी खूप दबळदबळ
केली. निरनिराळ्या प्रकारे पैसे स्याले म्हणून
मना हा कुप्याचा जन्म मिळाला त्या
तरुणाला मुद्दा पुढचा जन्म कुप्याचा मिळवा
आणि त्याला अनेक हाल अपेष्टा सहन
कराव्या लागल्यात अशी माझी इच्छा आहे

चाम्बोडा

त्याचा सूड उगवण्याची मानी झुळझ आहे म्हणून मी आपणास तशी प्रार्थना केली आपल्या पावन हस्त-स्पर्शाने माझी सर्व पापे धुवून गेली, माझा जन्म धन्यद्वाला आपल्या हस्तस्पर्शामुळे मला उत्तम पुनर्जन्म मिळेल अशी मला खात्री आहे. असं निवेदन करून कुत्रा मेली

त्या तरुणाला जेव्हा हे सर्व समजल तेव्हा त्याला फार पश्चात्ताप झाला

* * *

अश्वमेध यज्ञ पूर्ण झाला रामाचे राज्य सुरळीतपणे चालू होते. एक दिवशी बाह्यमणाला वेशात यक्ष रामाकडे येऊन म्हणाला 'रामा, मला एकतात तुझ्याशी काही बोलायचं आपण जेव्हा बोलत असू

तेव्हा मधे कोणी आलं तर त्याचा तु शिरच्छेद केला पाहिजे "

रामाने बाह्यमणाचे हे म्हणणे मान्य केले आणि लक्ष्मणाला बोलावून त्याला सर्व समजावून सांगितले लक्ष्मणाला दारावर उभे करून राम बुप्त बोलणी करण्यासाठी यमा बरोबर आपल्या महालाच्या अंतर्भाषाण गेला.

"रामा नू तर महाविष्णू आहेस जे कार्य करण्यासाठी तू अवतार घेतलास, तें आता पूर्ण झाले लीला तळी जन्म आपल्या माहेरी क्षीरसागरात तुझी बांड पहरात आहे शंख चक्र तुझे भाऊ माहेत, त्यांच्या सह आता तुला तेथे जायला हवे " यमाने निवेदन केले.

याच वेळी दुर्वास ऋषि धावत-पळत तेथे आले आणि लक्ष्मणाला म्हणाले-"मला ताबडतोब रामाला भेटायचंय तू जर परवानगी न दिलीस जर 'रघुवंशाचा सर्वनाश होईल' असा शाप मी देऊन जाईन. समजलं?"

रघुवंशाचा सर्वनाश ओढवण्यापेक्षा आपल्या शिरच्छेद झालेला जालेन असा विचार करून लक्ष्मणाला वाटल दुर्वासाला आत जेऊ दिलेलं बरं! म्हणून दुर्वासच्या आग्रहाची वार्ता देण्यासाठी लक्ष्मण स्वतः रामाकडे आला.

यम तत्क्षणी अदृश्य झाले

रामाने आपल्या दचबानुसार लक्ष्मणाकडे उडवण्याची आज्ञा दिली वजीलध्वज्या

मंडळींनी आपापसात चर्चा केली आणि हट्टपारीची शिक्षा सुद्धा डोक उडवण्यासारखीच आहे अशा निर्णयावर ते आले म्हणून लक्ष्मणाला हट्टपारीची शिक्षा द्यावी असा आपला निर्णय त्यांनी रामाला कळवला लक्ष्मणाला हा निर्णय कळला तेव्हा त्याने शरयू नदीत उडी मारली आणि आपल्या जयवाराची समाप्ति केली

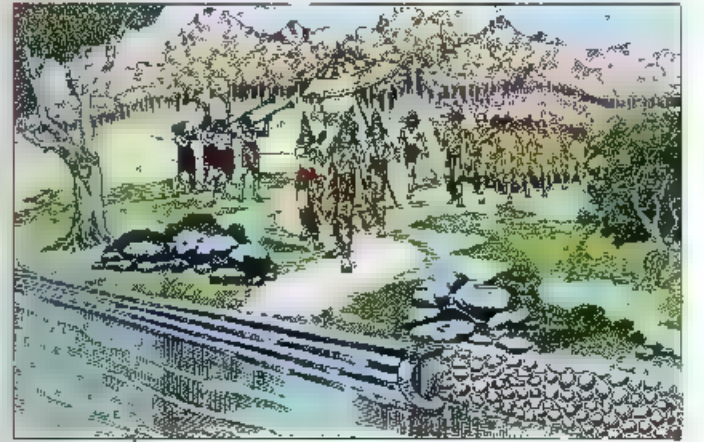
लक्ष्मणाच्या आत्म समर्पणानंतर रामाने आपल्या सर्व अन्य बंधूंना सर्व परिस्थिती समजावून सांगितली आणि लव व कुश याच्या राज्याभिषेकाची तयारी करण्याची आज्ञा दिली

राजधानी अयोध्या-नगरी उत्तम प्रकारे अलंकृत करण्यात आली

रामाने लव व कुश याचा राज्याभिषेक

केला आणि हनुमानाला बोलावून म्हणाला-"हनुमान, मी दीर्घ काळ पर्यंत राज्य संचालन करीत आलो. आता मला विश्रांतीची आवश्यकता आहे मी जसलो किंवा नसलो, तरी तू लव व कुश यांच्या बरोबर नित्य असावंस अशी माझी इच्छा आहे त्याची देखरेख कर, त्यांना मार्गदर्शन कर. राज्याच्या संरक्षणाची पूर्ण जबाबदारी मी तुझ्यावर आता सोपवतो आजपर्यंत तू माझी सेवा केलीस, आता त्या दोघांची सेवा कर त्यांना उत्तम शांमक बनवण्याची जबाबदारी तुझी "

हनुमान हात जोडून नम्रपणे न बोलता उभा राहिला शरयू नदीपर्यंत जाण्यासाठी रामाने एक उत्पल साजरा करायचा बेत आखला तो एक भ्रमण पद दिवस होता

तेव्हा मधे कोणी आल तर त्याचा तु शिरच्छेद केला पाहिजे "

रामाने ब्राह्मणाचे हे म्हणणे मान्य केले आणि लक्ष्मणाला बोलावून त्याला सर्व समजावून सांगितले. लक्ष्मणाला दारावर उभे करून राम बुक्त बोलणी करण्यासाठी यमा बरोबर आपल्या महालाच्या अंतर्भाषाण गेला.

"रामा नू तर महाविष्णु आहेस जे कार्य करण्यासाठी तू अवतार घेतलास, ते आता पूर्ण झाले. लीला सक्ती जन्म आपल्या माहेरी क्षीरसागरात तुझी बांड पहरात आहे शंख चक्र तुझे भाऊ माहेत, त्यांच्या सह आता तुला तेथे जायला हवे. " यमाने निवेदन केले.

याच वेळी दुर्वास ऋषि धावत-पळत तेथे आले आणि लक्ष्मणाला म्हणाले- "मला तांबडतोव रामाला भेटायचंय तू जर परवानगी न दिलीस जर 'रघुवंशाचा सर्वनाश होईल' असा शाप मी देऊन जाईन. समजलं? "

रघुवंशाचा सर्वनाश ओढवण्यापेक्षा आपल्या शिरच्छेद झालेला जालेन असा विचार करून लक्ष्मणाला वाटल दुर्वासाला आत जेऊ दिलेलं बरं! म्हणून दुर्वासच्या आग्रहाची वार्ता देण्यासाठी लक्ष्मण स्वतः रामाकडे आला.

यम तत्क्षणी अदृश्य झाले

रामाने आपल्या दचबानुसार लक्ष्मणाबंडाकडे उडवण्याची आज्ञा दिली वडीलधन्या

मंडळींनी आपापसात चर्चा केली आणि हट्टपारीची शिक्षा सुद्धा डोक उडवण्यासारखीच आहे अशा निर्णयावर ते आले म्हणून लक्ष्मणाला हट्टपारीची शिक्षा द्यावी असा आपला निर्णय त्यांनी रामाला कळवला. लक्ष्मणाला हा निर्णय कळला तेव्हा त्याने शरयू नदीत उडी मारली आणि आपल्या जयवाराची समाप्ति केली.

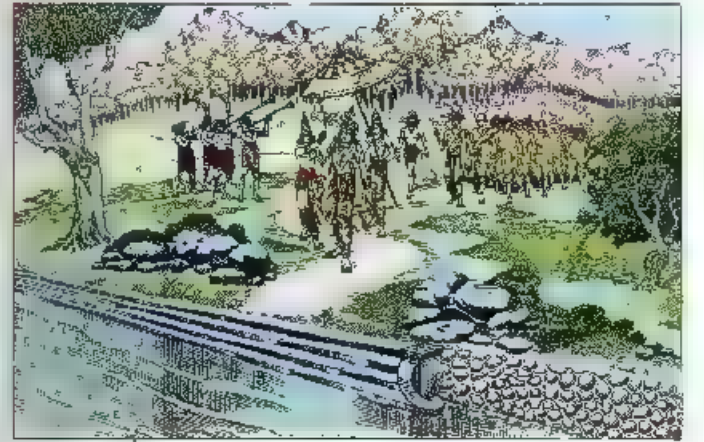
लक्ष्मणाच्या आत्म समर्पणानंतर रामाने आपल्या सर्व अन्य बंधूंना सर्व परिस्थिती समजावून सांगितली आणि लव व कुशा याच्या राज्याभिषेकाची तयारी करण्याची आज्ञा दिली.

राजधानी अयोध्या-नगरी उत्तम प्रकारे अलंकृत करण्यात आली.

रामाने लव व कुशा याचा राज्याभिषेक

केला आणि हनुमानाला बोलावून म्हणाला- "हनुमान, मी दीर्घ काळ पर्यंत राज्य संचालन करीत आलो. आता मला विश्रांतीची आवश्यकता आहे मी जसलो किंवा नसलो, तरी तू लव व कुशा यांच्या बरोबर नित्य असावंस अशी माझी इच्छा आहे त्याची देखरेख कर, त्यांना मार्गदर्शन कर. राज्याच्या संरक्षणाची पूर्ण जबाबदारी मी तुझ्यावर आता सोपवतो. आजपर्यंत तू माझी सेवा केलीस, आता त्या दोघांची सेवा कर त्यांना उत्तम शासन बनवण्याची जबाबदारी तुझी "

हनुमान हात जोडून नम्रपणे न बोलता उभा राहिला शरयू नदीपर्यंत जाण्यासाठी रामाने एक उत्पल साजरा करायचा बेत आखला तो एक भवान पद दिवस होता

त्याचा सूड उगवण्याची मात्री इच्छा आहे म्हणून मी आपणास तशी प्रार्थना केली आपल्या दावत हस्त-स्पर्शाने माझी सर्व पापे धुवून गेली, माझा जन्म घेत्येजाला आपल्या हस्तस्पर्शामुळे मला उत्तम पुनर्जन्म मिळेल अशी मला खात्री आहे. असं निवेदन करून कुत्रा मेली

त्या तरुणाला जेव्हा हे सर्व समजल तेव्हा त्याला फार पश्चात्ताप झाला

* * *

अश्वमेध यज्ञ पूर्ण झाला रामाचे राज्य सुरळीतपणे चालू होते. एक दिवशी ब्राह्मणाच्या वेशात यम रामाकडे येऊन म्हणाला "रामा, मला एकतात तुझ्याशी काही बोलायचंय आपण जेव्हा बोलत असू

मंगल ध्वनींनी सर्व ज्ञातावरण दुनदुन गेले ब्राह्मणांनी वेद-पठण सुरू केले राक्षपायील शरयू नदीकडे चालू लागला. भरताने रामाच्या डोक्यावर छत्र धरले उंच इमारतींवून सुवासिनी धुपधुपिष्ट करू लागल्या. हनुमान शान्तपणे रामाच्या मागे चालू लागला त्याची मुद्रा चिंताकांत दिसत होती आपण आपले सर्वस्व नपकल्याना भाव त्याच्या चेहऱ्यावर स्पष्ट दिसत होता त्याला काही सुचत नव्हते राम शरयू नदीकडे कशासाठी निघाला आहे हे खेणाच्या लक्षन वेढता. लोका निरतिराळे लर्क करू लागले कोड्या वेळेत सर्व जण शरयू नदीच्या किनाऱ्यावर पोचले

रामाने शरयू नदीत प्रवेश केला. भरताने

शक्ति फुंकली. शत्रुघ्नाने कापूरपेटवला आणि औक्षण केले ब्राह्मणांनी खड्वा दुरात मसवेद्याचे पठण सुरू केले संकल्प यज्ञाचे ध्वनि सर्व दिशात दुमदुमू लागले सरत आणि शत्रुघ्न ही नदीत उतरले आणि रामाच्या मागे मागे जाऊ लागले

राम हातू हातू नदीच्या प्रकाशान पुढे जात राहिला. खोल पाण्यात गेल्यावर त्यांनी आपला उजवा हात वर केला हाताने अभय-दान देत प्रजेला आशीर्वाद देऊन राम म्हणाला "आता तुम्ही ज्ञानदपूर्वक धरी आ सुखासमाधाने आपले जीवन स्वर्थक करा

हनुमान लव-कुशाजवळ उभा राहिला दुःखातिरेकाने रागदावलेल्या स्वराज म्हणाला—"रामा, कांवा! तुमच्या आगेवर मोक्ष प्राणत्याग करतो तुमच्या वाचून मी कशासाठी जिवंत राहू?" आणि हनुमानाने नदीत प्रवेश केला आपल्या नाकावर बोट ठेवीत राम हनुमानाका म्हणाला—"तु चिरंजीव आहेस लव-कुशाना तुपरत देऊन जा " रामाच्या आदेशानुसार हनुमान शान्तपणे लव कुशांसह राजभरनात आला

राम शरयू नदीत खोल खोल जात राहिला पुढे दिवसाच नाही कीगमा बरोबर भरत नि शत्रुघ्न पण नदीच्या प्रकाशात चिलीन होऊन गेले रामावतार संपला श्रीरामावरत जन्मण अग्नेदरच आदिशेष जन्मन शीयेप्रमाणे क्षिप्रजन्म होमा सीता वसून रामाची वाट पहात होती राम विष्णूच्या रूपात

शीव-शीवेवर बाळूड आला भरत व शत्रुघ्न यांचा बळ जन्मन त्यांच्या हातावर बसले लक्ष्मी महाविष्णूची चरण-सेवा करू लागली

एक दिवशी सब आणि कुश मिहामनावर वसून आपल्या भागधित्याचे स्मरण करीत राहू लागले त्यांच्या डोक्यातून अखंड अक्षर-आरा वहात होत्या त्यांना सांत्वन देत हनुमान म्हणाला—"तुम्ही दोघे जण राधुयंशाची उयोर्ति अहात राज्य-संचालनाचा भार तुम्हा उभयतांच्या खाद्यावर बाहे असा विनाप करणे तुम्हाला शोथव नाही तुम्हाला राम व सीता यांना जेव्हा पहावेसे वाटेल तेव्हा मी तुम्हाला त्यांचे दर्शन घडवीन, बजा माम्या हृदयात ते कसे मुख-शांतिपूर्वक निवास करीत आहेत!" असे म्हणत हनुमानाने त्यांना आपले वक्ष-स्थळ फाडून राम व सीतेचे दर्शन घडवले.

हनुमानाच्या हृदयात विराजमान आपले मता-पता हनुन आपणास आशीर्वाद देत आहेत असे दृश्य त्यांनी पाहिले लव व कुश आई-वडिलांना पाहून संतुष्ट झाले

मोठे होऊन लव-कुशांनी कुशान्तने राज्य-कारभार संधाळायला सुरुवात केली. पूर्व दिशेकडील मणिपुरी व पश्चिमेकडील मथुरा नगरी यांना त्यांनी आपल्या उपराजधान्या बनविल्या कुश शूभा सह मणिपुरी राज्याचे व लव शोभा सह मथुरा राज्याचे संरक्षण करू लागले

एवढ्यात देशावर एक महान् प्रकट येऊन

कोसळले राजसांहून ही क्रूर घोरकति नावाच्या नगरासमने देशावर आक्रमण केले त्याच्या बरोबर शक, वृषाण, पाषाण नावाच्या डोंगरी जातीचा तीन सैन्यधपति पण होता त्यांनी उत्तरे कडून देशावर आक्रमण केले त्यांच्या सैन्यातील काही सैनिकांनी पश्चिमेसोतर बाजूने जगतेवर हत्ता चढवला व सर्वांना चांगि अहि करून सोडले

घोरकली बरोबरच कालकलि नावाच्या नरराक्षसाने हजारो नौकांसह काळकेश नकाच्या समुद्री राजसांसह समुद्राच्या बाजूने देशावर आक्रमण केले कावकलीच्या आज्ञेनुसार काळकेश राज्यातील संपत्ति लूटून नेऊ लागले. ते ही सर्व लूटलेली संपत्ति

आपल्या कानकोरि हीरावर पाठवीत

अप्रीत प्रजा आपले प्राण व संपत्तीच्या रक्षणासाठी मार्ग शोधू लागली. हनुमान सर्व लोकांकडे जाऊन खर्गू लागला—कैवळ आपल्या संरक्षणासाठी प्रयत्न करू योग्य नव्हे, देशाच रक्षण करणे हे आपले पहिले कर्तव्य आहे. हनुमानने जनतेला आपल्या कर्तव्याची जाणीव करून उल्लेखित केले. रामसेनेच्या नावावर त्याने वैभिक बंधनिले आणि त्यांना प्रशिक्षण दिले. त्यांच्यात पैर्ब व सहस्र जागृत झेले.

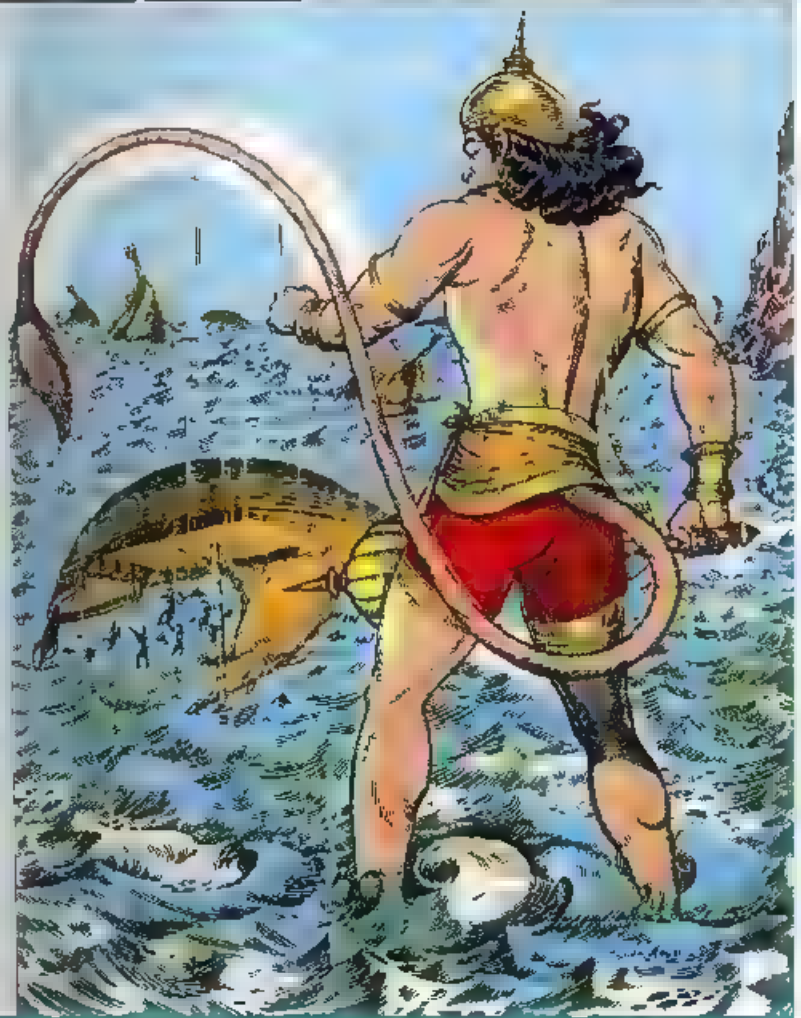
हनुमान सर्व राजेला उद्देशून लागू जाणला—“श्रीरामाच्या रामराज्यात सर्व देशवासी रामसेनेचे सैनिक झाले तर कोणत्या ही संकटाचा सामना करू शकतील. शत्रूंचा

धुव्वा उडवू शकतील.” हनुमानाच्या प्रोत्साहनामुळे जनतेच्या मनातील सर्व भय दूर झाले. त्यांच्यात नवीन स्फूर्ति संचारली. सर्व जण सैनिक जन्म हनुमानाच्या नेतृत्वाखाली कसकसीची युद्ध करायला निघाले. हनुमान स्वतः सर्व युद्धक्षेत्रात निरतिराळ्या रूपात सद्गुणमाला, सोक त्याला सहस्र-आजनेय म्हणू लागले.

कुसाने तुंबळ युद्ध केले आणि आपल्या अग्नि-बस्याने घोरकमीचा वध केला. रामसेनेने त्याचे अनेक पोळे माध्य टाकले व सर्व सैन्याला पळवून आणले.

नव्बाने कानकलीची युद्ध सुरू केले आणि आपल्या वायुधारने त्याचा जंत केला, रामसेनेला जेजे जेजे कमकैव राक्षस विसले तेथे तेथे त्यांना भुल्लू-सदनाला पळविल्यात झाले. हनुमानाने अक्षय्य गोष्टीने सर्व जाला पळवून टाकल्या आणि त्यांना समुद्रात बुडवून टाकले. त्या नावांसह सर्व कमकैव ही बुडून मरणा रावले.

या दोन महान् विजयांनंतर हनुमान जनतेला म्हणाला—“राम-राज्यात सर्व जण स्व व कुश धर्मे बंधु आहेत सर्वांना एक कळवयाचे आहे. एकाच दुल्ल सर्वधर्ष दुल्ल आहे. तुम्ह दुल्ल आपण सर्वजण भगमीदार जाहोत.” भगमीरीतीने सर्व देशवासियांना संबोधित करून त्यांना प्रोत्साहित करून हनुमानने धैर्य व आदर बाढविले आणि आपल्या देशाचे रक्षण केले. जता राम-राज्यावर आक्रमण करायला

क्षेत्रासं जाले

युद्ध संपल्यावर हनुमान लव कुशाना म्हणाला-“सी आता गंधमादन पर्वतावर राहत्या तपश्चर्येसाठी भिवाचो ‘लव व कुश’ यांनी त्याला मान्यता दिली

लव व कुश यांनी मोठ्या आदराने हनुमानला निरोप दिला आणि त्याला गंधमादन पर्वतापर्यंत पोचवून आले

हनुमानाने त्यांना आशीर्वाद देत म्हटले-“राक्षसांची प्रतिष्ठा अबाधित राखा. सुखाने जगा. मुझी चिरंजीव आहात!”

जमतोला उद्देशान तो म्हणाला-“तुम्ही सर्व रामसेनेचे दैनिक एवं कुटुंबासारखे रहा. मुझाला बशम्य असे व्यष्टी ही नाही. तुम्ही सर्व जण लव व कुशाचे भेटू आहात.” आणि हनुमानाने सर्वांना श्रेयोध्येन रवाना केले

प्रवेने हात जोडून हनुमानाला प्रणाम केला. त्यांनी ‘बीर हनुमान की जय’ च्या घोषण केल्या. या घोषणा प्रतिध्वनित होत असतानाच हनुमान तपश्चर्या करण्यासाठी गंधमादन पर्वतावर चढून गेला

लव-कुश व त्याच्या मुलांनी राम-राक्ष्याधी प्रतिष्ठा कायम ठेवली. रामाच्या आदर्शानुसार सर्व जण शासन करीत राहिले

हनुमान गंधमादन पर्वतावर आपल्या तपश्चर्येत लीन झाला.

* * *

हनुमानाच्या तपश्चर्येत पुन्हा एकदा खंड पडला. बोल्ले उचळते त्याने पहिले की सर्व पर्वत ठेंगावे झालेले आहेत. महावृक्ष झुडपांसारखे पिसू लागले. हत्ती उदराप्रमाणे वाटू लागले. त्याने तपसपूर्वक आकाशाकडे पाहिले. यूर्गांतर होत असल्याचे त्याच्या ध्यानात आले.

त्याच वेळी विकलव नारद तेथे आले आणि हनुमानाला म्हणाले-“हे द्वारपर दृग बाहे पहिला चरण सुरू होत आहे. हनुमा या द्वारपर याच्या चौथ्या चरणात तुला पुन्हा रामाचे दर्शन घडेल.” आणि नारद निघून गेले.

हनुमान पुन्हा आपल्या तपश्चर्येत लीन झाला

पट्टीचा पोहोणारा

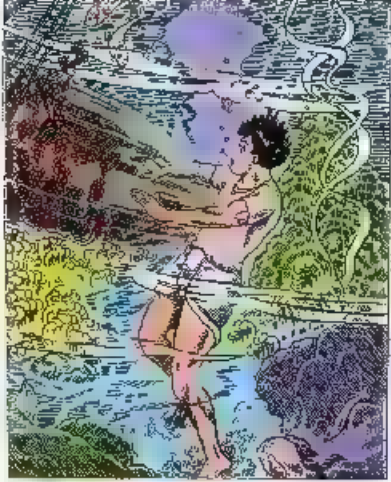
खूप वर्षांपूर्वी केरळ समुद्र तटाच्या भागाच्या अंतर्गतल्या लक्षादीप प्राचून पोडूवा जंतयवर एक बेट होते. ते बेट दगडांनी भरलेले असल्याने शेती किंवा अन्य कामासाठी अुपयोगाचे नव्हते. त्यामुळे तेथील बहुतेक रहिवासी मासेमारी करत त्यावरच त्यांची वृषजीविका चाले. याशिवाय ते जनावरे पाळत काही मासेमार लोक महाजांवर कामाला जात. काहीजण समुद्रतळाशी जाभून मोत्यांचे शिंपले बुचलून आणत. बेटावरील व्यापाऱ्यांना मोती विकून ते पोट भरत

तसा बेटावरील एका मच्छीमाराला खूपशी मुले होती त्यातले बरेच मुलगे मासे पकडून आणून म्हात्त्या आपला मजत करत. त्यांनाही तोच पेशा बनला. एक-दोघांनी व्यापारी बोटींवर नेकच्या पत्करल्या. पण त्यांच्यातला सर्वात लहान

मुलगा मात्र जगदी निराळ्या स्वभावाचा होता. मासे पकडून मरताना त्याला पहायत नसे. लहानपणी त्याचे आईबाप टोपल्या भरभरून मासे पकडून बाणत त्यातसे काही मासे जिवंत आदळले तर हा तो उचलून पाण्यात टाकून देई. कधीकधी तर तो टोपलीतले निम्मेशिम्म मासे वाचवून पाण्यात फेकत असे!

त्याच्या असल्या स्वभावामुळे मासेमारीचा अुवोग तो करू शकला नाही. पण समुद्र व माशांची त्याला जबरदस्त ओढ होती. तो जगदीच निरुद्योगी, कुचकामाचा निवाल्याने आईबाप त्याला शिळ्या देव पण तो मात्र तासन्तास समुद्रकिनारी चुपचाप बसून राही. कधी समुद्रात पोहल राहून पाण्याच्या धातले कितीतरी विचित्र रंग आणि दृश्ये पहात राही. नन्तर त्याने पाण्यात समुद्रतळाशी जास्तीत जास्त वेळ राहायची

(२५ वर्षांपूर्वी चान्दोबात प्रकाशित झालेली गोष्ट)

मवय केली समुद्राच्या बातच तो फिरत राही तिथले रंगीबेरंगी मासे, झाडे झुडूपे अनु विचित्र रंग पाहून त्याला अपार आनंद होई

थोडा मोठा झाल्यावर तो पाण्यात खूप खोलवर जाऊन तिथेच जमेन तितका जमून बेल काढी इतका बेल त्याच्यासारखा पाण्यात रहाणारा त्या वेदावर दुसरा कोणीच नव्हता, त्यामुळे सर्पजण त्याला 'मानवमासा' असे म्हणू लागले अशी सकाळी सकाळी घराबाहेर पडून सारा दिवस तो समुद्रातच घालवी आणि रात्र पडल्यावर परत येई. मग त्या दिवशी पाहिलेल्या चमत्काराचे वर्णन तो आपल्या बावांना ऐकवी तो सारे की समुद्रतळाशी एक

बुडालेल जहाज आहे, तेथे युगवलेली अनेक शाडे झुडूपे आहेत प्रवाळाना फुटलेल्या फांद्यांच्या डुहाळ्या लाल व सफेद रंगाच्या आहेत. याशिवाय पाण्यात मोतीवाले शिंपले नमवाच्या आकाराचे मासे, छाने सारखे पारदर्शक मासे आहेत अन् आणखीही कधी न पाहिलेल्या किंवा ऐकलेल्या अनेक गोष्टी तिथे पहायना मिळतात

तो नेव्हा रंगात घेऊन हे सारे वर्णन करी तेव्हा त्याचे बाजू मात्र समजत की हा खरोखरच वेडा झालेला आहे आईला अशी भीती वाटे, की हा बहुतेक एकेका वाईट शक्तीच्या तावडीत सापडलेला आहे, म्हणून तिने त्याच्या दंडावर ताईत बांधला पण इतके सगळे कळतही त्याच्या स्वभावान काहीच फरक पडला नाही अलट त्याची प्रसिध्दी मात्र दिवसेंदिवस वाढत गेली 'मानवमासा' या नावाने खुपच जण त्याला ओळखू लागले ही बाबही त्या देशाच्या राजाच्याही कानी गेली राजाच्या भनाय त्याला पाहण्याची इच्छा लागून झाली

राजाने त्याला एकदा आपल्या महालात बोलावले तो जव्हा तेथे गेला, तेव्हा राजाची सतरा वर्षाची कन्याही तेथे होती

'तू समुद्रात खूप खोलवर जाऊ राकणोन, आणि समुद्रात मवगणून करणारा तुझ्यासारखा तरबेज जगातही कुठे शोधून सापडणार नाही असं ऐकिलय मी! काय खर आहे का हे?' राजाने विचारले

"इतरांच्या बाबतीत मला कसं कळणार

सरकार?" तो म्हणाला

'ठीक आहे, तुक्यात किती सामर्थ्य आहे ते पाह्यचय मन?' असे म्हणून मुलीलाही बरोबर घेऊन राजा त्याच्यासह नावेतून समुद्रात गेला बरेच खोम पाण्यात पोचल्यावर राजाने एक सोन्याचे भांडे पाण्यात टाकले अन् म्हणाला, "जा घेऊन ये ते पात्र"

तो लगेच अडी मारून समुद्रात बुडाला तळशी जाऊन त्याने ते पात्र बुचलले अन् त्याबरोबर प्रवाळाची एक फांदीही घेऊन तो बाहेर आला प्रवाळाची फांदी राजकुमारीला बक्षिस देऊन ते पात्र तो राजाहाती देणार, इतक्यात राजा म्हणाला, "असू ये घेऊन टाक ते तुलाच! आता मी तुला याहूनही कठीण असे काम सांगणार आहे. या बेटाच्या चारी बाजूच्या समुद्रतळाच अवलोकन करून तुला विशेष असे आढलेल ते मला घेऊन सांग"

"माला तर बरेच दिवस लागतील आपण पुरेसा अवधी दिला तर मी हे काम करीन." तो म्हणाला

"मला ठाऊक आहे ते पाहिजे तितका बेल घे जरूर वाटली तर अद्येमधे विश्रान्तीही घे पण इथली वैशिष्ट्य जाणून घेतल्यानचून माझ्याकडे परत नको येऊ. राजा म्हणाला

'ठीक आहे. मग आपण इथेच थांबा,' असे राजकुमारीकडे पहात म्हणून तो लगेच समुद्रात बुडाला त्याला परत यायला तीन महिने लागले

"महाराज समुद्राच्या पोटात, आपल्या बेटाच्याही तीन मोठे-मोठे पहाड आहेत त्याचे दगड सर्वसाधारण दगडांपेक्षाही मजबूत आहेत पण त्यातला एक पहाड मात्र नष्ट होत चालला आहे." तो म्हणाला

का खर? 'राजाचे आश्चर्याने विचारले

'त्याच्या लावच्या भागात प्रज्वलित वसा अग्नि आहे अन् तोच पहाडांचा नाश करत आहे ज्या भागात हा अग्नि आहे, तिथे एकही ममुद्री वनस्पती किंवा मासा दगैर नाहीय' त्याने सांगितले

"पाण्याखाली अग्नि कसा असेल?"

राजाने शंका प्रदर्शित केली

'महाराज, हा साधारण अग्नि नव्हे; त्याला बडकानि म्हणतात आणि तो थंड

करू शकणार नाही." तो उत्तरला.

"होय, वडवाग्न हे नाव तर ऐकलंय मी, पण इतक्या पहिलेला नाव नाही."

"अग्नि आगणं कसं शक्य होईल महाराज?" त्याने विचारले.

"ते मला काय विचारतोस? तुलाच माहीत असायला हवं ते." राजा म्हणाला.

तो पुन्हा समुद्रतटाशी गेला. अग्नीच्या जवळ जम्याचा त्याने प्रयत्न केला. पण त्याचे हातपाय धूपच भाजले. आजलेल्या भारीराने तो नोकेंजवळ आला. वनू राजाना म्हणाला, "महाराज, अग्नि आगणं मला अशक्य जालं, हा पहा त्याचा पुरावा." वनू त्याने आपले भाजलेले हातपाय दाखवले.

"हं, आता माझा विश्वास बसतोय तुझ्या सांगण्यावर. तू खरोखरच मोठा पट्टीचा पोहणारा आहेस." राजा बोलला.

"मावेली मी अग्नि खूपच जवळून पाहिल्या आहे. महाराज, पहाडाचा खूपच मोठा भाग त्याने नष्ट करून टाकलाय. मला वाटतंय की निकट भविष्यात मोठंच संकट येणार आहे." तो म्हणाला.

येणार आहे." तो म्हणाला.

राजाने त्याच्या सांगण्यावर पूर्ण विश्वास ठेवला आणि बेठावरील रहिवाशांना आज्ञा दिली की त्यांनी लवकरच बेट सोडून जावे. त्यांच्या अन्वयन रहण्याची सोयही राजाने केली. बेठावरची सर्व माणसे आणि जनावरे तेथून अन्यत्र निघून गेल्यानंतर काही दिवसांनी खरोखरच तेथे मोठे त्रादळ आले आणि एक महिनाभरात बेठाचा एक एक भाग जप्त जात सर्वच्या सर्व 'समुद्रस्तूप्यन्त' झाले.

त्या 'मानवमाशा'ला बोलवून राजा म्हणाला, "तुझ्या शक्ति सामर्थ्यामुळे हजारो प्राणी जाले. बोल तुला कोणते कष्ट होव?"

त्याने राजकुमारीकडे पाहिले. पण उत्तरादाखल तो काहीच बोलला नाही. त्याचे राजकुमारीवर मन आहे ही गोष्ट राजाने कंठाच ताडली होती. त्याने दोघांचा विवाह करून दिला व वनू 'भावी राजा' म्हणून त्याला स्वतःजवळच ठेवून घेतले.

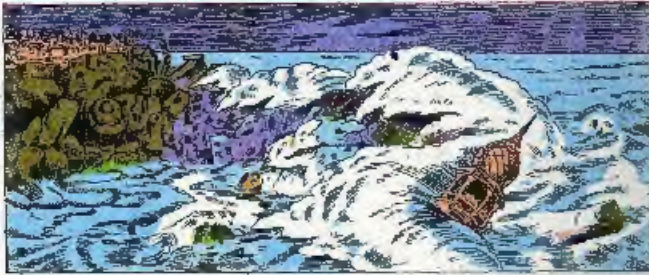
सद्गुणी माधव

मालती नावाची एक तरुण मुलगी शिवापुरजा राहत असे. फुले गोळा करण्यासाठी एके दिवशी ती गावाबाहेरील बरीचात गेली असता अचानकच एक चोर तिच्या स्मोर येवून सुरा दाखवत तिला म्हणाला, "तुझ्या अंगावरचे सगळे दागिने काढून मुकाटवाने माझ्या हवाली कर."

मालतीच्या गळ्यात सोन्याची एक साखळी, हातात सोन्याच्या चार बांगड्या वनू शयात चांदीचे पैजण होते. घन्य करावे असा विचार ती करतय, इतक्यात एक तरुण तेथे येवून चोरशी जटापट करू लागला. चोराच्या हातात सुरा होता. तरीही चोरशी मोठ्या धैर्याने वनू जाणवल्याने लडत देवून, त्याने चोराला पळवून लावले. त्याच्या साहसाचे मालतीला फार कौतुक वाटले. चोर पळून गेल्यावर तिने त्याची सारी माहिती विचारली. युवक म्हणाला, "माझं नाव माधव. मला

ज्याच विद्या नुत्तम प्रकारे अवगत आहेत. माझे वडील म्हणतारे आहेत. घरात बसून मी सुतारकाम करावे अशी त्यांची इच्छा आहे. पण मी मात्र बाहेर जावून तऱ्हेतऱ्हेची कामे करून खूप पैसेही मिळवतो. पण तरीही मी माझ्या बावांची चांगली काळजी घेतो. मी जवळच माधवपुरमधे रहातो. हा पण तू एक मुलगी असूनही गावाबाहेर अशी एकटी कस आलीयस?"

"माझं नाव आहे मालती. वडिलांशिवाय माझही जाणखी कोणी नाही. पण बाबांना पैसांचा फार लोभ आहे. तऱ्हेतऱ्हेची अत्तर बनवून विकत असतात ते. या अत्तरांसाठी लागणारी फुलं मलाच गोळा करून आणावी लागतात. अत्तरं विकण्याचं कामही मलाच करावं लागतं. ते स्वतः जास्त हिंडू फिरू शकत नाहीत. पण मी तरी किती फिरणार? मी आपली असमर्थता फ्रकट केलेली, तर ते

ऐकूनच घेत नाहीत. 'आपण पापड बनवून विकू' असं सूचवणं तरी ही नाही मानत. पण 'इतकी काय पैशांची गरज?' असं विचारून, तर म्हणतात, 'तुझ्या लग्नासाठी नयेत का?' ते भावस्थ जणासाठी काही प्रयत्नही करत नाहीत. बरं झालं आज तुम्ही वाचवणं मला, नाहीतर दागिने गेले असते तर त्यांनी किती शिष्टाचार मोजल्या असत्या!" मालतीनं स्वतःच्या बाबतीत सारे काही सांगून टाकले.

तिची ही कहाणी ऐकून माधवलाही फार वाईट वाटले. तो म्हणाला, "तुझ्या बाबांनी फारसे प्रयत्न नाही केले, तरी तुझं लग्न नक्कीच होईल. सौमपतळीसारखी दिसतेयस तू. मला तर फारच चांगली वाटतेयस. तुम्ही हरकत नसेल, तर मी करीन तुझ्याशी लग्न.

अन् मी अशी व्यवस्था करीन की तुला बराबराहेर पडायचीही गरज पडणार नाही."

"हं, पण लग्न काही कोणा एकच्याच इच्छेनं होत नसतं. त्यासाठी एकमेकांवर प्रेम असणं जरूरीचं असतं. मला तुम्ही मूळीच पसंत नाही." असे तटकून बोलून मालती निघून गेली.

त्या दिवसापासून माधव रोज मालतीसाठी त्या गावात येऊ लागला. तिची हच्छा नसली तरी मालतीला तो तिने कुशाब विचारी, तिच्यासाठी कधी अंदावर चढून फुलं तोडून वाणून देई, तिला लहानमोठ्या भेटवस्तुही देत असे तो. तरीही त्याच्यासाठी तिच्या मनात प्रेम अजूनच.

कधी कधी एक म्हातारी फुलांसाठी मालतीकडे येत असे. ही गोष्ट तिच्या लक्षात आली, अन् तिने मालतीला विचारलेही. पण मालतीने स्पष्ट उत्तर दिले की, "मला तो आवडत नाही." म्हातारीने माधवला हे सांगून म्हटलं, "अरे बाळा, अंगाच कशाचा तिच्या मागे मागे फिरतोस? तिचं तुझ्यावर मूळीही मन नाही. तेंव्हा तू इथून पुढे या गावात येऊ नयेस हेच बरं."

"आजी, तुम्ही कधीने अन् गुणानेही मोठ्या आहात. पण मालतीला मी आवडून रावाठी मी काय करावं?" माधवने विचारले.

"आता फक्त अेकच मार्ग आहे. कदाचित माहीत नसेल म्हणून सांगते तुला. दयेनेच प्रेम उत्पन्न होतं. तेंव्हा असं काही अपाय सोडून काढ, की ज्यामुळे तिला तुझ्याबद्दल

दया वाटेल." असे सूचवून म्हातारी निघून गेली.

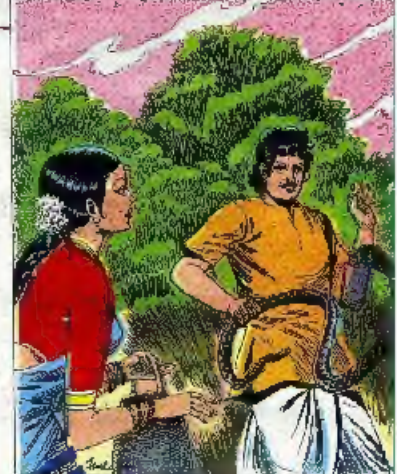
माधवने म्हातारीचे सांगणे छान लक्षात ठेवले. दुसऱ्या दिशी तो मालतीला म्हणाला, "माझ्या गावात मला बरंपुर काम मिळत नाही. तुला पाहिल्यावाचून मला रहावतही नाही. पण त्यामुळे मला प्राप्तीही पुरेशी होत नाही. माझी अजुजीविका बरोबर चालत नाहीये."

"मग या गावात मायला सांगितलंय कुणी? सोडून घावं ना!" असे सडेतोड बोलून मालती निघून गेली.

माधवने आता नवीनच युक्ति योजली. फुलांसाठी तो झाडावर चढला आणि म्हामच खाली पडला. त्याला जखमा झाल्या. पण मालतीने "झाडावर चढता येत नाही, तर बरं चढायचा नसता अजुजो करायचा कशाचा?" असे म्हणून धुडकावले.

यानंतर काही दिवसांनी झाडीतून एक साप बाहेर आला अन् तो मालतीला डसणार, इतक्यात माधवने शीघ्र धरून त्याला बाजूला खेचले. पण तेवढ्यात तो माधवलाच चावला. मालतीने धावपळ करून वैद्य बोलावून आणला नसता, तर माधवचा मृत्यु अटळ होता! पण त्याने जेंव्हा डोळे खुचडले, तेव्हा मालती म्हणाली, "साप मला चावला असता तर असता. मला उगीचच वैद्यासाठी पलायन लागणं. मेलं असतं मी आपली इथेच!"

म्हातारीने तिचं हे बोलणे ऐकून तिला एका बाजूला बोलावून घेऊन ती म्हणाली,

"अग, माधव विचार चांगला मुलगा आहे. स्वतःचा जीव पचाला लावून त्यानं बाचवलयं तुला. माझं ऐक, त्याच्याशी लग्न केलंस तर सुखी होशील."

"हं! पण मला तो जरा सुद्धा आवडत नाही." मालतीने जुदासीनपणा दाखवत म्हटलं.

"पण कारण तर सांशिल!" म्हातारी अगदी खनपटीलाच बसली.

"माझे बाबा पहा; बाइथाकडून किती तऱ्हेतऱ्हेची कामं करून घेतात ते. मी एक मुलगी आहे बाबाही विचार नाही त्यांना! पण याचे हे बाबा पहा. ते म्हणतात की त्यानं घरातच राहून सुतारकाम करावं. आपल्या म्हातऱ्या बापाची इच्छा पुरी न करता

गावोगाव भटकत रहाणाऱ्या या भटक्यावर प्रेम कसं करू मी?"

म्हातारी हसली. ती म्हणाली, "तु आपल्या वडिलांवाहून अंगीच चक्रेचा विचार करतेस. त्यांनी जे काही कमवले, ते तुझ्या हुंडा करीरेखांशीच न? तू जर घरातच डांबून राहिली असतीस, तर त्यांनी इतकं धन कसं जमवले असतं? तु काम केले नसतंस तर तुमची अणजीविकाही कठीण झाली असती न? तुझ्या वडिलांची तर केवळ इतकीच इच्छा आहे की तुझं लग्न एखाद्या श्रीमंत आणि चांगल्या मुलाशी व्हावं."

"ठीक आहे! मी कबूल करते की तू समळ खरच ओळत आहेस बाजी. पण माधवसारख्या निर्धन माणसाशी लग्न केलं,

तर माझ्या बाबांच्या मनाला दुःख नाही का होणार?" मालती म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी म्हातारीने माधवला मालतीच्या मनची शोष्ट सांगितली. तेव्हा तो मालतीकडे जाऊन म्हणाला, "तु अशा अमात आहेस की मी माझ्या बाबांची नीट काळजी घेत नाहीय. पण एकेदा भेटून तु त्यांच्याशी बोललीस की तुझ्या सान्या शंका दूर होतील." मालती जरा वेळ विचार करून म्हणाली, "मी उद्याच तुमच्या गावी जाईन. पण त्यावेळी तुम्ही तिथे नसलं पाहिजे. अट कबूल?"

माधवने तिची अट कबूल केली.

मालतीने आपल्या बाडलांना सांगितले की शोभारच्या गावात अत्तराची मोठी मागणी जाते आणि ती म्हातारीला बरोबर घेऊन माधवच्या गावी गेली. दोघी जेव्हा तेथे पोचल्या तेव्हा त्यांना दिसले की माधवचे घर तर अगदी इन्ड भवतासारखे आहे. एकादा महाराजाच्या शाटात तिथे बसलेला वृद्ध माणूस दुसरा तिसरा कोणी नसून माधवचे बाबाच होते. घरातल्या अन्य कामांच्या सोयीसाठी एक स्वयंपाकीही तेथे होता.

ते वैभव पाहून मालती चकित झाली. त्या वृद्धाला तिने आपल्या अत्तरांचे वर्णन करून सांगितले अन् पुढे विचारले, "या घरात आपली कुणी नसतं का?"

म्हातारचुवा नीरसपणे उत्तरले, "हो, आहे की. माझा एकुलता एक मुलगा माधव इथेच असतो. मी त्याला 'इथेच सुतारकाम' कर असं किती वेळा सांगून पाहिलं. पण

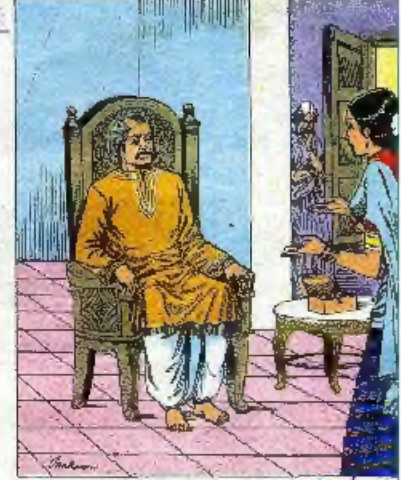
तो ऐकतच नाही माझं! फिरत असतो सारखा. त्याच्या पायाला चक्रच लागलंय जणू! माझ्या सांगण्याची पर्वाच नाही करत तो!"

म्हातारी बघेच म्हणाली, "अपण तर चांगले श्रीमंत विसताय. आपला मुलगा समजा घरातच राहयला, तर त्याला सुतारकाम करायची काय गरज? नुसताच लोळत राहू शकेल ना?"

तिच्या बोलण्यावर व्यंगाने हसत माधवचे वडील म्हणाले, "या, वा! काय पण सत्ता देताय! मी स्वतः असा विचार करूनच पूर्णजाकडून निळवलेली संपत्ती घालवून बसलो. माझा माधव पंधरा वर्षांचा असताना आम्ही एका जोपडीत रहात होतो. गुपचार करण्यासाठी सुद्धा पैसा जवळ नसल्याने माझी बायको अकालीच मरून गेली. त्या काळातील मी ही आबारी पडलो. तेव्हा माधव स्वतः कमाजू लागला. अन् नंतरच्या या पाच वर्षात आम्ही हा महाल खरेदी केलाय. नोकरी आहेत कामाला. मी प्रथम पासूनच चैनीत रहात अठल्यानं या साऱ्या सोयी मला आवश्यक होत्या."

"आपला मुलगा आमच्या गावात येत असतो. दिसावला तर तो अगदी गरीब दिसतो. हे कसलं बंध?" म्हातारीने विचारले.

हा प्रश्न ऐकताच माधवने वडील जोराने हसले अन् म्हणाले, "हे कसलं वेडब्रीड मुळीच नाही. मीच त्याला अंनं रहायला सांगितलं आहे. लहानपासूनच चैनीत रहायला चांगला तर त्यालाही

माझ्यासारख्याच आपत्ति गृहने कराव्या लागतील. त्याचं तेवढं भाग्य असतं, तर मी आपली इस्टेट घालवली नसती. माझं भाग्य इतकंच, की तो हल्ली थोडीफार कमाई करतो आहे. पण त्याची कमाई फक्त माझ्या खर्चालाच पुरते. तो नालायक आहे, म्हणून स्वतःसाठी काही मिळवू शकत नाहीय."

मालतीने त्यांना अत्तरे दाखवली तेव्हा त्यांनी ती सारीच खरेदी केली. "तु नशीबवान आहेस मुली, म्हणूनच त्यांच्या गैरहजेरीत आलीयस. तो इथे असला, तर मला त्यानं अत्तर घेवू दिली नसती. म्हणाला असता की, हा वयफळ खर्च आहे. मी ताडी आणवून पितो, तर मला म्हणतो, अंगीच का आपली तब्येत बिघडवून घेता? मी त्याला

म्हणतो की, माझी लव्हेत विषयवृत्ती तर लवकर उरेत मी, तुझाच खर्च वाचेल. पण तो काही केव्हा ऐकत नाही."

मालता आणि म्हातारी आपल्या गावाकडे परतल्या. म्हातारी मालतीला म्हणाली, "माधवला आता लेली की, बाबा तुम्हासभोर त्याची खूप स्तुति करतील. मला असं वाटतं की तुमचं लग्न होणं अवश्य आहे."

मालतीने यावर म्हातारीला काही उत्तर दिले नाही. गावात पोचता पोचता समोरून येणाऱ्या माधवला ती म्हणाली, "मी तुमच्या बाबांना भेटून आलेय."

माधव हसून म्हणाला, "अन् मी ही तुझ्या बाबांना भेटलोय. त्यांनी माझ्याबाबत सर्व ऐकून घेतलं अन् वचन दिलंय की, ते मला बत्तारं बनवायची कला शिकवून देतील. ते पुढे असं म्हणाले की, मी जवळलेलं खारं धन तुमचंच आहे. काही दिवस इथेच राहिलास तर मी तुझ्या वडलांकडे जाऊन, सुनेला घरात कसं बागवावं ते शिकवून देईन. आपला विवाह पक्कं झाला."

"पण तुम्ही कसं शाईत घडून वानवाय,

की मी या लग्नाला संमति देईन?" मालतीने आश्चर्याने विचारले.

"सांगू कसं गृहित धरलं? म्हातारीनं कुत्राय सांगेपर्यंत मी ही सविधावस्थेतच होती. माझ्या बाबांना माझे शत्रू येऊनला गेले, तरी ते माझ्याबद्दल कधी नवे शब्द काढणार नाहीत. पण तुला माझी दया करीत नरं येणार नाही? म्हातारीने स्थानुभवावरूनच मला सांगितलं होतं की वयेमुळे प्रेम व्युत्पन्न होतं," माधव उत्तरला.

प्रत्यक्ष बाप असून आपल्या मुलाबद्दल शत्रूजबळही बरा शब्द न बोलणाऱ्या वडिलांच्या सुखसोयीची किती छान व्यवस्था केलेली माधवने! आता कुठे त्याचे सद्गुण, त्याचा भलेपणा मालतीच्या लक्षात आला! लग्नानंतर आपल्या मुलीच्या सुखाच्या विचार करणाऱ्या आपल्या बाबांचे प्रेमही तिने ओळखले. आता तिचा माधवची दयाही आली अन् त्याच्याबद्दल प्रेमही वाढू लागले.

इतके सगळे आल्यावर दोन्ही पित्यांनी मालती आणि माधवला विवाह फारशी टाढाटुम न करता सावर केला.

बहुस्था वसुंधरा

मुंठातुरे जंगल

बलितनाडू बधील मुंठातुरे सुरक्षित वन-प्रांतेत जीविकां वर्षांचे पल्लू वेचले आहे. काही वन प्रमुख कारणे आहेत. तेथील बाबांची वाडी संख्या ते पोल्ले कारण. दुसरे कारण म्हणजे हा प्रभातूरी तिथे विलगारे जेवणाने पुष्कळ बसणारे कुबन कारणाचे पक्षी (आयुकर). गाणारे पिरीनराळे पक्षी येथेत ति ज्वालात. वन कोठ्यावर पुष्कळ अवकाश हा गाणारा पक्षी विलकडे विलग नाही. कॅनफोर्निया विद्यापीठात शिकणाऱ्या एक भारतीय विद्यार्थी आहे मधुमुक्ता कट्टी. या कॅनफोर्नियन तो बरीचच करीत आहे. हे पक्षी आजकाल न विलग मोठे विचित्र आहे बस त्याच काळात, मद्रास बवळील बॅरिंग्टन बल्ले जेवळ फलाने पक्षी कावरलाना येतात. रंजी-वेरीत जगळे, विर्यनराळे जावान झालारे पक्षी, तेथेरमानी बदके इत्यादि प्रभे येतात, त्यांना पालन पक्षी-वेरीतमानी मोठा अजय होतो. वेळोवेळ आपल्या देशातील एक जुने रज्याचे जावरकचाल आहे.

देवबारांची आत्महत्या

न्यूमीनड बधील वेल्सलच्या 'फेरले सिट' मधुमुक्तावावर एक विचित्र घटना घडली. गावाच्यापणे जगुजातील खोल जंगलात मुपराणे येजार करणारे १२ वेवमाले समुद्र-जटार आले. एका जंगलाचे एक शटी कळन बसल्यामुळे बारास वेण्यात जडेलच आस्थाभूले, काही येजे. काही गोण्यांनी त्यांचे एकाच करणासाठी त्यांचे गावात डकलते. तरी पण ४३ देवबारांचा जीव वाचू शकला नाही. मुंठीच्या मुंठीने येउन या देवबारांची आत्महत्या करणाऱ्या प्रचलना केला हे बजत ही वेवमालांच्या वल्लत येत नाही.

पक्षांची जगती

तुम्हाला जेव्हा वेळ मिळेल तेव्हा यावल्या राज्यातील पक्षांची कोबदार फल शकवत? ते तर अजय्य जर्बेच तुम्ही म्हणणार. पल रोव्या १४ नोव्हेंबर रोजी आपल्या देशातील ३००० बंडटोली पक्षांची जगती कोबारी कोबारा वल्लती आहे. या बंडटोली पक्षांची एक जली येणार जाली. या बंडीत आपल्या देशातील १३० पक्षांची नावे आहेत. अनेकमरे जाणू पाहिलेल्या पक्षांची संख्या या जगतीत नोंदवायची आहे. हे काम एक दिवसातच झाले पाहिजे. पक्षांचे प्रमुख भौतीक शास्त्रज्ञ डॉ. जली यांच्या सल्ल्याची ही योजना बनविली आहे. १२ नोव्हेंबर रोजी त्यांचा वल्ल-पल आहे. या दिवसाच्या जळ-जळत एक सुट्टीचा दिवस या काळासाठी विचित्र वेला जाईल. जरीच वल्लत दर वर्षी अशा जगतीची योजना बनवत वल्लती ही शक्यता आहे.

